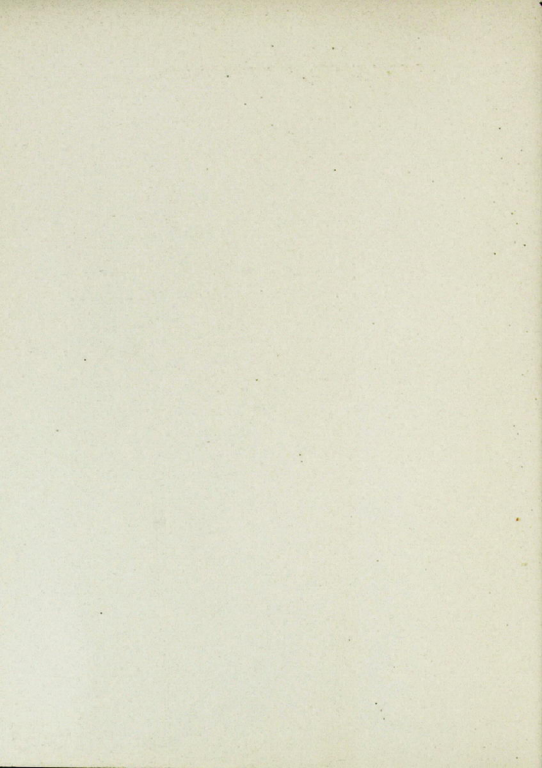

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱՎԱԴԵՄԻԱ
ՖՈՒՆԴԱՄԵՆՏԱԼ ԳԻՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ

АКАДЕМИЯ НАУК АРМЯНСКОЙ ССР
ФУНДАМЕНТАЛЬНАЯ НАУЧНАЯ БИБЛИОТЕКА

ԷԴՈՒԱՐԴ ԲԱԳՐԱՏԻ
ԱՂԱՅԱՆ

ЭДУАРД БАГРАТОВИЧ
АГАЯН

АКАДЕМИЯ НАУК АРМЯНСКОЙ ССР
ФУНДАМЕНТАЛЬНАЯ НАУЧНАЯ БИБЛИОТЕКА
МАТЕРИАЛЫ К БИБЛИОГРАФИИ УЧЕНЫХ
АРМЯНСКОЙ ССР

№ 34

ЭДУАРД БАГРАТОВИЧ АГАЯН

Вступительная статья Г. Б. ДЖАУКЯНА и Г. З. ПЕТРОСЯНА
Библиография составлена Р. А. ИШХАНЫНОМ

ИЗДАТЕЛЬСТВО АН АРМЯНСКОЙ ССР
ЕРЕВАН

1985

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱ
ՖՈՒՆԴԱՄԵՆՏԱԼ ԳԻՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ՆՅՈՒԹԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐԻ
ԿԵՆՍԱՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ

№ 34

ԷԴՈՒԱՐԴ ԲԱԳՐԱՏԻ ԱՂԱՅԱՆ

Ներածականը Գ. Բ. ԶԱՀՈՒԿՅԱՆԻ և Հ. Զ. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆԻ
Մառեմազիտությունը կազմել է Ռ. Ա. ԻՇԽԱՆՅԱՆԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳԱ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒՅՈՒՆ
ԵՐԵՎԱՆ 1985

Տպագրվում է Հայկական ՍՍՀ ԳԱ
ֆունդամենտալ գիտական գրադարանի
գիտական խորհրդի որոշմամբ

Խմբագրական կոլեգիա
Ս. Հ. ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ (նախագահ), Կ. Ա. ԱՐԳՍՐՅԱՆ,
Գ. Բ. ՂԱՐԻԲՋԱՆՅԱՆ, Վ. Ս. ՆԱԻԲԱՆԴՅԱՆ

Պատասխանատու խմբագիր՝ Գ. Բ. ԶԱՀՈՒԿՅԱՆ

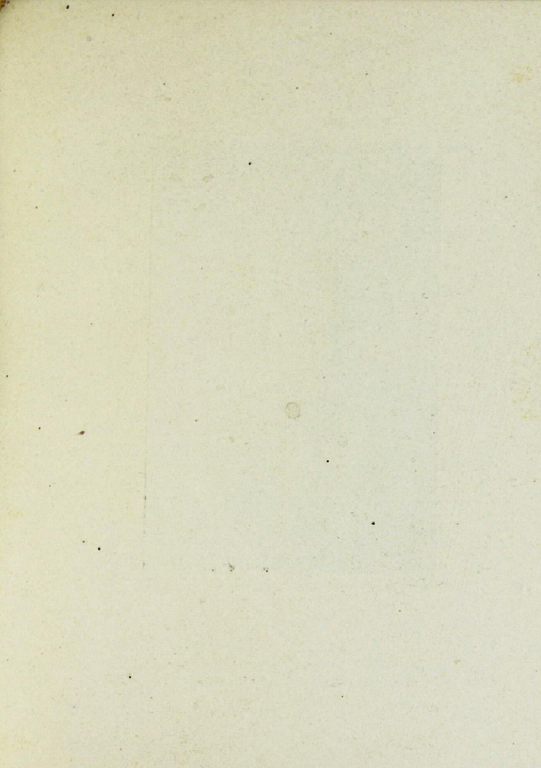
*Печатается по решению ученого совета
Фундаментальной научной библиотеки АН Армянской ССР*

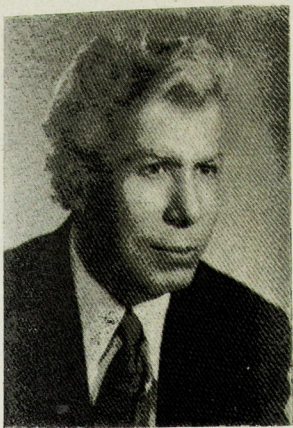
*Редакционная коллегия
С. А. ВАРДАНИЯН (председатель), К. А. АБГАРЯН,
Г. Б. ГАРИБДЖАНИЯН, В. С. НАЛБАНДЯН*

Ответственный редактор: Г. Б. ДЖАУКЯН

Ա. 4503010000 104—85
703(02)—85

© Հայկական ՍՍՀ ԳԱ հրատարակչություն, 1985

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՍՀ ԳԱ ԱԿԱԴԵՄԻԿՈՍ ԷԴՈՒԱՐԴ ԲԱԳՐԱՏԻ ԱՂԱՅԱՆԻ
ԽՅԱՆՔԻ ԵՎ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՏԱՐԵԹՎԵՐԸ

- էղուարդ Բազրատի Աղայանը ծնվել է 1913 թ. մարտի 16-ին, Մեղրիում:
1928 թ. ավարտել է Մեղրու յոթնամյա դպրոցը:
1932 թ. ավարտել է Մեղրու կոլտնտեսային ուսումնարանը:
1932—1933 թթ. աշխատել է Մեղրու շրջանի Լիճք գյուղի յոթնամյա դըպ-
րոցում որպես ուսուցիչ:
1938 թ. ավարտել է Երևանի պետական համալսարանի լեզվագրական
ֆակուլտետը:
1939 թ.—առ այսօր կարդում է լեզվաբանության ներածության դասընթացը
Երևանի համալսարանի բանասիրական ֆակուլտետում:
1941 թ. շնորհվել է բանասիրական գիտությունների թեկնածուի գիտա-
կան աստիճան:
1942 թ. շնորհվել է դոցենտի գիտական կոչում:
1945 թ. շնորհվել է բանասիրական գիտությունների դոկտորի գիտական
աստիճան:
1946 թ. շնորհվել է պրոֆեսորի գիտական կոչում:
1947 թ. ընդունվել է ՍՄԿԿ շարքերը:
1947—1948 թթ. Հայկական ՍՍՀ լուսավորության մինիստրության բու-
հերի բաժնի պետ:
1948—1950 թթ. Երևանի համալսարանի բանասիրական ֆակուլտետի դե-
կան:
1950—1953 թթ. ՀՍՍՀ ԳԱ լեզվի ինստիտուտի գիրեկտորի տեղակալ և
բառարանագրության բաժնի վարիչ:
1953 թ. ընտրվել է Հայկական ՍՍՀ ԳԱ թղթակից անդամ:
1953—1956 թթ. Երևանի պետական համալսարանի գիտական մասի պրո-
ռեկտոր:

- 1956 թ.—առ այսօր Երևանի պետական համալսարանի ընդհանուր և հաս-
 համեմատական լեզվաբանության ամբիոնի վարիչ:
- 1962 թ.—առ այսօր ՀՍՍՀ ԳԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի
 ընդհանուր և համեմատական լեզվաբանության բաժնի վարիչ:
- 1970 թ. շնորհվել է Հայկական ՍՍՀ գիտության վաստակավոր գործչի
 պատվավոր կոչում:
- 1979 թ. մասնակցել է հայերենագիտական միջազգային առաջին գիտա-
 ժողովին (Ֆիլադելֆիա, ԱՄՆ):
- 1980 թ. ընտրվել է Հայկական ՍՍՀ Գերագույն սովետի դեպուտատ (10-րդ
 գումարում):
- 1981 թ. մասնակցել է հնդկագիտական միջազգային V համագումարին
 (Հնդկաստան):
- 1982 թ. ընտրվել է ՀՍՍՀ ԳԱ ակադեմիկոս:
 — մասնակցել է հայերենագիտական միջազգային երկրորդ գիտաժո-
 ղովին Երևանում:
- 1983 թ. պարգևատրվել է Աշխատանքային կարմիր դրոշի շքանշանով՝
 լեզվաբանության զարգացման, գիտական կադրերի պատրաստման
 գործում ունեցած վաստակի համար և ծննդյան յոթանասունամյակի
 կապակցությամբ:
- 1985 թ. ընտրվել է Հայկական ՍՍՀ Գերագույն սովետի դեպուտատ (11-րդ
 գումարում):

ОСНОВНЫЕ ДАТЫ ЖИЗНИ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ АКАДЕМИКА АН АРМЯНСКОЙ ССР ЭДУАРДА БАГРАТОВИЧА АГАЯНА

Эдуард Багратович Агаян родился 16 марта 1913 г. в с. Мегри (Армения).

1928 г. Окончил мегринскую семилетнюю школу.

1932 г. Окончил мегринское колхозное училище.

1932—1933 гг. Учитель семилетней школы села Личк Мегринского района.

1938 г. Окончил филологический факультет Ереванского гос. университета.

1939 г.—н/вр. Читает курс введения в языкознание на филологическом факультете Ереванского гос. университета.

1941 г. Присуждена ученая степень кандидата филологических наук.

1942 г. Присвоено ученое звание доцента.

1945 г. Присуждена ученая степень доктора филологических наук.

1946 г. Присвоено ученое звание профессора.

1947 г. Вступил в ряды КПСС.

1947—1948 гг. Начальник отдела вузов Министерства просвещения Армянской ССР.

1948—1950 гг. Декан филологического факультета Ереванского гос. университета.

1950—1953 гг. Заместитель директора и заведующий сектором лексикографии Института языка АН АрмССР.

1953 г. Избран членом-корреспондентом АН АрмССР.

- 1953—1956 гг. Проректор по научной части Ереванского гос. университета.
- 1956 г.—н/вр. Заведующий отделом общего и сравнительного языкознания Ереванского гос. университета.
- 1962 г.—н/вр. Заведующий отделом общего и сравнительного языкознания Института языка им. Р. Ачаряна АН АрмССР.
- 1970 г. Присвоено почетное звание заслуженного деятеля науки Армянской ССР.
- 1979 г. Принимал участие на первом международном симпозиуме по арменоведению в Филадельфии (США).
- 1980 г. Избран депутатом Верховного совета Армянской ССР (10-ый созыв).
- 1981 г. Принимал участие на Пятом международном конгрессе по индиологии (Индия).
- 1982 г. Избран академиком АН АрмССР.
- Принимал участие на Втором международном симпозиуме по арменоведению в Ереване.
- 1983 г. Награжден орденом Трудового Красного Знамени за заслуги в развитии языкознания, подготовке научных кадров и в связи с семидесятилетием со дня рождения.
- 1985 г. Избран депутатом Верховного Совета Армянской ССР (11-ый созыв).

ԿՅԱՆՔԻ, ԳԻՏԱԿԱՆ, ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԵՎ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ
ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՌՈՏ ԱԿՆԱՐԿ

ՀՍՍՀ ԳԱ ակադեմիկոս, գիտության վաստակավոր գործիչ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր էդուարդ Բագրատի Աղայանը ծնվել է 1913 թ. մարտի 16-ին, Մեղրի գյուղում: Միջնակարգ կրթությունն ստացել է տեղում, իսկ 1933 թ. ընդունվել է Երևանի պետական համալսարանի պատմագրական ֆակուլտետը և 1938-ին ավարտել այն: 1939 թվականից առ այսօր նա դասախոսում է նույն համալսարանում:

Դեռևս ուսանողական տարիներին արտակարգ ընդունակությունների ու լայն հետաքրքրությունների տեր երիտասարդը գրավում է ժամանակի մեծանուն հայագետների ուշադրությունը: Նրա ուսումնառությանը, ուշադրությամբ հետևում է հատկապես մեծ լեզվաբան Հ. Աճառյանը, և է. Բ. Աղայանը դառնում է նրա սիրած աշակերտը: Ավարտելով համալսարանին կից ասպիրանտուրան, նա 1941 թ. փայլուն կերպով պաշտպանում է դիսերտացիա «Մեղրու բարբառը» թեմայով և ստանում բանասիրական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճան: 1945 թվականին «Հայ լեզվաբանության պատմություն» ուսումնասիրության համար նրան շնորհվում է դոկտորի գիտական աստիճան: 1946 թ. է. Բ. Աղայանն ստանում է պրոֆեսորի կոչում, 1953 թ. ընտրվում է ՀՍՍՀ ԳԱ թղթակից անդամ, 1982 թ.

ՀՍՍՀ ԳԱ ակադեմիկոս: 1970 թ. է: Աղայանն արժանացել է ՀՍՍՀ գիտության վաստակավոր գործչի կոչման, 1983 թ.՝ ծննդյան 70-ամյակի առթիվ, լեզվաբանության զարգացման և գիտական կադրեր պատրաստելու բնագավառում ունեցած աչքի ընկնող ծառայությունների համար, նա պարգևատրվել է Աշխատանքային կարմիր դրոշի շքանշանով: Գիտամական վարժական բեղմնավոր գործունեությանը է. Բ. Աղայանը հաջողությամբ զուգակցում է հասարակական աշխատանքը: 1980 և 1985 թթ. նա ընտրվել է ՀՍՍՀ Գերագույն սովետի դեպուտատ:

Բազմազան ու տարաբնույթ են է. Բ. Աղայանի գիտական ու մանկավարժական գործունեության բնագավառները: Նա եղել է ՀՍՍՀ լուսավորության մինիստրության բուհերի բաժնի վարիչ, Երևանի պետական համալսարանի բանասիրական ֆակուլտետի դեկան, ԳԱ լեզվի ինստիտուտի դիրեկտորի տեղակալ, նույն ինստիտուտի բառարանագրության բաժնի վարիչ, Երևանի պետական համալսարանի գիտական գծով պրոռեկտոր: Շուրջ երեսուն տարի նա հաջողությամբ վարում է համալսարանի ընդհանուր և համեմատական լեզվաբանության ամբիոնը, միաժամանակ ղեկավարելով համալսարանի հայագիտական կենտրոնը և լեզվի ինստիտուտի ընդհանուր լեզվաբանության բաժինը: Է. Բ. Աղայանը համալսարանի լեզվաբանության ու հայոց լեզվի գծով գիտական աստիճաններ շնորհող գիտխորհրդի նախագահն է ու մի շարք գիտխորհուրդների անդամ: Գիտական հեղինակությունը նրա գործունեության մեջ զուգակցված է կազմակերպչական եռանդի, անաչառ, սկզբունքային վարքագծի և մարդամոտ բնավորության հետ: Անվանի գիտնականը բարյա-

ցական ու հոգատար է կոլեկտիվի անդամների ու աշխատանքային ընկերների նկատմամբ:

Է. Բ. Աղայանը սիրված դասախոս է և հմուտ մանկավարժ: Լեզուների իմացությունը, լեզվի գիտության անցյալի ու ներկայի նվաճումներին լավատեղյակ լինելը մեծապես օգնել են նրան կարդալու բարձրորակ և հետաքրքրական դասախոսություններ ամենատարբեր մասնագիտությունների դժուլ՝ ընդհանուր լեզվաբանություն, լեզվաբանական ուսմունքների պատմություն, լեզվաբանության ներածություն, հայերենի համեմատական քերականություն, հայոց լեզվի պատմություն, գրաբար, լատիներեն, պարսկերեն, արևելյան բանասիրություն: Է. Աղայանը հրատարակել է բուհական և դպրոցական դասագրքեր ու ձեռնարկներ, որոնցից առանձին հիշատակության արժանի է «Լեզվաբանության ներածություն» բուհական ձեռնարկը: Այն ունեցել է մի քանի հրատարակություն, թարգմանվել է ռուսերեն և, որպես ձեռնարկ, լավագույններից մեկն է Սովետական Միությունում: Այստեղ դասընթացի նյութերը ներկայացված են համարամատչելի շարադրանքով և ինքնատիպ մեկնաբանություններով: Համակողմանիորեն բնորոշված է մարդկային լեզուն, հետևողականորեն պարզաբանված են լեզվի ծագման, զարգացման, նրա կառուցվածքային առանձնահատկությունների հարցերը, հանգամանորեն շարադրված են լեզվի հասարակական դերին ու գործառնություններին վերաբերող բաժինները: Փաստերի վերլուծությունը, հասկացությունների բնորոշումներն ու ձևակերպումները կատարված են գիտամեթոդական բարձր մակարդակով, ընդ որում հեղինակը ղեկավարվել է ընդհանուր և հայ լեզվաբանության լավագույն ավանդույթներով, մեթոդաբանական ճշգրիտ սկզբունքներով:

րով: Աղայանի «Լատիններենի քերականութիւնը» որ-
պէս բուհական դասագիրք ժամանակին նշանակալի դեր է
կատարել և մինչև այժմ էլ պահպանում է իր արժեքը:

Սերտ ու անմիջական է այն կապը, որ է. Աղայանն ունի
դպրոցի հետ: Երկար տարիներ նա ամենայն բարեխղճու-
թյամբ ու հոգատարությամբ աշխատում է հայոց լեզվի դըպ-
րոցական դասագրքերի վրա: Է. Բ. Աղայանի կողմից ու նրա
մասնակցությամբ կազմված դասագրքերն ու ձեռնարկները
աչքի են ընկնում ծրագրային նյութերի ամբողջական ընդգըր-
կումով, սահմանումների, ձևակերպումների ճշգրտությամբ,
օրինակների, տեքստերի նպատակահարմար ընտրությամբ:

Արգասավոր է եղել է. Բ. Աղայանի, որպէս գիտնական-
մանկավարժի, գործունեութիւնը գիտական կադրերի պատ-
րաստման բնագավառում: Նրա ուշադիր ու հոգատար ղեկա-
վարությամբ ուսումնառության ուղի են անցել մի քանի
տասնյակ ասպիրանտներ, որոնք այժմ գիտության թեկնա-
ծուներ ու դոկտորներ են և հաջողությամբ աշխատում են լեզ-
վի գիտության տարբեր բնագավառներում: Նրանք չեն կըտ-
րում կապը իրենց բազմավաստակ ուսուցչի հետ, որը նրանց
համար միշտ էլ հեղինակավոր խորհրդատու է: Նա քաջալի-
բում է ուշագրավ նախաձեռնութիւնը և մղում ստեղծագոր-
ծական նոր աշխատանքի: Է. Բ. Աղայանը անաչառ է իր բազ-
մաթիւ ընդդիմախոսութիւններում, որոնց մեջ համոզիչ ու
օգտակար դիտողութիւններ է անում և խորհուրդներ տալիս
պաշտպանության ներկայացված թեկնածուական ու դոկտո-
րական դիսերտացիաների վերաբերյալ: Որտեղ էլ որ հանդես
գա, մեծավաստակ գիտնականը իր ծանրակշիռ խոսքն է ա-
սում, բարձրացնում հրատապ հարցեր, խոսում հայ մշակույ-
թի և հայագիտության կարևորագույն խնդիրների շուրջը: Նա

գիտական ղեկուցումներով հանդես է եկել 1979 թ. Ֆիլադելֆիայի և 1982 թ. Երևանի հայերենագիտական միջազգային գիտաժողովներին՝ արժանի ձևով ներկայացնելով սովետական գիտության նվաճումները:

Բեղուն ու արգասավոր է գիտնական Աղայանի գրիչը, բազմազան են նրա գիտական հետաքրքրությունները, լայն են նրա հետազոտությունների շրջանակները՝ ընդհանուր և համեմատական լեզվաբանություն, համեմատական, պատմական և նկարագրական քերականություն, բառագիտություն, բառաքնություն և ստուգաբանություն, բառարանագրություն, հայոց լեզվի պատմություն, հայ բարբառագիտություն, հայ լեզվաբանության պատմություն, ուղղագրություն և ուղղախոսություն, բանասիրություն և գրականագիտություն:

Ընդհանուր լեզվաբանության հարցերը է. Աղայանի ուշադրությունը գրավել են 40-ական թվականներից սկսած: Այս բնագավառի կարևորագույն ուսումնասիրություններից են՝ «Ընդհանուր լեզվաբանության դասընթաց» (հետագայում սավերամշակվել է ու վերանվանվել «Լեզվաբանության ներածություն»), «Լեզվի ծագումը և զարգացումը», «Որակական անցումները լեզվի մեջ», «Լեզվական կառուցվածքի մակարդակները», «Լեզուն իբրև համակարգ և իբրև կառուցվածք» և այլն: Սրանցում արժարժված հարցերին լեզվաբանական միտքն անդրադարձել է ինչպես անցյալում, այնպես էլ նոր ժամանակներում: Սակայն նշված ուսումնասիրություններն աչքի են ընկնում նյութի բազմակողմանի դիտարկումներով, ինքնատիպ հարցադրումներով ու փաստարկումներով, շարադրանքի պարզությամբ ու թարմությամբ:

Հայտնի է, որ 1950-ական թվականներին սովետական լեզվաբանությունը հաղթահարելով «Լեզվի նոր ուսմունքի»

ախալները և դոգմատիկ որոշ դրույթներ, ընդլայնեց իր պրոբ-
լեմատիկան, ավելի մեծ ասպարեզ տվեց լեզվի նկարագրու-
թյան օբյեկտիվ շահանիշներին. այդ ժամանակ էլ անհրա-
ժեշտ պայմաններ ստեղծվեցին մեթոդաբանական ճիշտ դիր-
քերից գնահատելու և օգտագործելու ինչպես ավանդական
լեզվաբանության նվաճումներն ու փորձը, այնպես էլ ժամա-
նակակից լեզվաբանական ուղղությունների առաջադրած մե-
թոդերը և քննության նոր եղանակները: Է. Բ. Աղայանը սովե-
տական այն լեզվաբաններից է, ովքեր հաջողությամբ զու-
գակցում են ավանդականն ու նորը, պատմահամեմատականն
ու կառուցվածքայինը: Նորի ընդունումն ու կիրառումը նա
կատարել է քննադատաբար, իր խոսքն ասելով նաև այնպիսի
բնագավառներում, որոնք լեզվաբանության մեջ իրենց ամ-
բողջական ձևակերպումը դեռ չեն ստացել: Այս տեսակետից
հատկապես կարևոր են նրա առաջադրած դրույթները լեզվի
էություն, նրա տարբերակների առանձնացման սկզբունքների,
լեզվի ծագման ու զարգացման օրինաչափությունների, լեզ-
վի կառուցվածքային մակարդակների գնահատման, լեզվա-
բանական էական հասկացությունների (վանկ, հնչույթ, ձե-
վույթ, համակարգ, կառուցվածք, խոսքի մասեր և այլն) վե-
րաբերյալ:

Է. Աղայանը նշված ուսումնասիրությունների մեջ հետևո-
ղականորեն պաշտպանում ու հիմնավորում է այն դրույթը,
որ լեզուն հասարակական երևույթ է, իսկ լեզվաբանությունը՝
հասարակական գիտություն: Լեզվի գիտությունը մեկուսա-
ցած չէ այլ գիտություններից, այն սերտորեն կապված է ինչ-
պես հասարակական գիտությունների (օրինակ՝ պատմագի-
տության, գրականագիտության, կուլտուրայի պատմու-
թյան և այլն), այնպես էլ մի շարք բնական (ֆիզիկա, ֆի-

զիտլողիա) և փիլիսոփայական (փիլիսոփայութիւն, հոգեբանութիւն, տրամաբանութիւն), մաթեմատիկական ու տեխնիկական գիտութիւնների հետ, ինժեներական տեխնիկայի հետ: Լեզվաբանութիւնն էլ առանձին, մասնավոր գիտակարգերի միասնութիւն, ամբողջութիւն է և ունի իր բաժինները: Լեզուն հասարակութեանը ծառայում է իբրև հաղորդակցման միջոց, ընդ որում այն հաղորդակցման միջոցների մեջ ամենակարևորն է: Ունենալով հաղորդակցման, արտահայտման և ճանաչողական գործառութիւններ, ձևավորելով մտածողութիւնը, լեզուն իր էութեամբ մարդկային ձեռքբերում է, նա համաժողովրդական բնույթ ունի և միասնական է ամբողջ հասարակութեան, ողջ ժողովրդի համար: Որպես նշանային էութիւն, լեզուն որոշակիորեն համակարգված կառուցվածք է:

Տեսական լեզվաբանութեան մեկնաբանութեան հարցերում է. Աղայանը միշտ հենվում է մարքսիստական փիլիսոփայութեան մեջ լեզվի ծագման մասին եղած դրույթների վրա: Սա հնարավորութիւն է տալիս նրան ճիշտ կողմնորոշվելու լեզվի ծագման ու զարգացման օրինաչափութիւնների ըմբռնման ու մեկնաբանութեան մեջ: Լեզվի ծագումը նա կապում է մարդու առաջացման ու ձևավորման պրոցեսի հետ, ընդգծում է մարդու կենսաբանական ուրույն էվոլյուցիայի, հասարակակամ (կոլեկտիվ) ապրելակերպի հաստատման, հոգեկան-գիտակցական առաջընթացի դերը այդ պրոցեսում: Այս կապակցութեամբ է. Աղայանը ինքնատիպ բացատրութիւններ է տալիս լեզվական հորինվածքի տարրերի կազմավորման ու համակարգման ընթացքին:

Քննադատելով լեզվական երևույթների իդեալիստական ըմբռնումները և ցույց տալով էվոլյուցիոնիստական մեկնաբանութիւնների թերութիւնները՝ է. Աղայանը ուշա-

դրույթունը կենտրոնացնում է լեզվի զարգացման դիալեկտիկական օրինաչափությունների բացահայտման վրա: Նա ընդգծում է, որ լեզվի մեջ կատարվող դանդաղ, քանակական փոփոխությունները զարգացման որոշակի փուլում հանգեցնում են որակական անցումների, ընդ որում հին որակից նորին անցնելը կատարվում է առանց կտրուկ փոփոխության, առանց համակարգի «պայթյունի»: Լեզվական առաջընթացը պայմանավորված է առաջին հերթին ոչ թե լեզվի կառուցվածքով, նրա կառուցվածքային հատկություններով կամ «կենսունակությամբ», այլ հասարակական կյանքի առաջընթացով: Զարգացած է այն լեզուն, որն ունի բաղմակողմանիորեն հարուստ բառապաշար և մշակված քերականական կառուցվածք, որոնք առավելագույնս բավարարում են քաղաքակիրթ մարդու պահանջները: Տարբեր առիթներով է Աղայանը հիմնավոր գնահատություն է տվել սովետական շրջանում հայոց գրական լեզվի կրած տեղաշարժերին և բացահայտել նրա ունեցած դերը հայ ժողովրդի սոցիալական վերափոխություններում:

Ունենալով համաժողովրդական բնույթ՝ լեզուն, այնուամենայնիվ, ներկայանում է առանձին տարբերակներով: Դրանք երեք կարգի են՝ տարածական կամ տերիտորիալ (բարբառներ, ենթաբարբառներ, խոսվածքներ), սոցիալական (ժարգոններ, ծածկալեզուներ, պաշտամունքային լեզուներ, հասակի ու սեռի հետ կապված տարբերակներ), ոճական-գործառական (գրական-գեղարվեստական, գիտական, զբաղմունքային-մասնագիտական ու պաշտոնական և խոսակցական՝ իր երկու տարբերակներով՝ գրական խոսակցական ու ժողովրդախոսակցական): Լեզվական տարբերակ-

ների այս ուսմունքը հայ լեզվաբանական գրականության հետաքրքրական էջերից է:

Ինքնատիպ է լեզվական մակարդակների Աղայանի առաջադրած տեսությունը: Ի մի բերելով նախորդ հետազոտողների տվյալները, նա ճանաչում ու հիմնավորում է հետևյալ մակարդակների գոյությունը՝ տարրութային, հնչութային, ձևութային, բառային, ձևաբանական, շարահյուսական, ստորոգային:

Մեծ է է. Բ. Աղայանի վաստակը հայոց լեզվի զարգացման հին և նոր փուլերի հնչյունական և քերականական կառուցվածքների ուսումնասիրության բնագավառում: Նրա «Ժամանակակից հայերենի հոլովումը և խոնարհումը», «Գրաբարի քերականությունը», «Բայի ձևաբանական կառուցվածքը ժամանակակից հայերենում» աշխատությունները նշանավորել են մի նոր փուլ՝ նոր և ինքնատիպ մեկնաբանություններով: «Գրաբարի քերականության» լույս տեսած մասը գրաբարի հնչյունաբանության լավագույն նկարագրությունն է: Ժամանակակից հայերենի հոլովման ու խոնարհման քննությունը Աղայանը կատարում է հետազոտության ժամանակակից մեթոդներով և հասնում կարևոր արդյունքների, որոնք մեծապես նպաստում են հայերենի գիտական նոր քերականության ստեղծման գործին:

Իր բառագիտական ուսումնասիրություններում է. Աղայանը քննել է բառապաշարի ուսումնասիրության հետ կապված գրեթե բոլոր էական հարցերը՝ բուն բառագիտությունը, իմաստաբանությունը, դարձվածաբանությունը, բառարանագրության տեսությունը: Նա մասշտաբային դիտարկումների է ենթարկել հատկապես հայերենի բառապաշարը, ստեղծելով նրա վերաբերյալ մի ամբողջական ուսմունք: Բառագիտու-

թյուն» ուսումնասիրության մեջ է. Աղայանը կատարել է բառապաշարի համակողմանի դասակարգումներ, հաջող սահմանագծումներով ներկայացրել բառապաշարային շերտերը, լայնորեն մեկնաբանել նորաբանություններն ու հնաբանությունները:

է. Աղայանի բառագիտական գործունեության մեջ հատուկ տեղ են գրավում տերմինաբանության հարցերը, որոնց նվիրված է նրա «Տերմինագիտություն» աշխատությունը: Սկզբունք ընդունելով, որ առանց հարուստ ու մշակված տերմինաբանության չկա հարուստ ու զարգացած լեզու, է. Աղայանը ամենօրյա ուշադրություն է հատկացնում ինչպես տերմինագիտության սկզբունքների ու տեսական հիմունքների մշակմանը, այնպես էլ գործնական խնդիրների լուծմանը:

1976 թվականին լույս է տեսնում է. Աղայանի «Արդի հայերենի բացատրական բառարանը»: Բառացանկի ընտրության համար հեղինակը քարտագրել է մեծաքանակ գրականություն, մասնագիտական գրականությունից կատարել է տերմինների հավաքում և ընտրություն, ստեղծել հուսալի քարտարան՝ ընդգրկելով շուրջ 200 հազար բառ: Գիտական քննությամբ նա բառարանում թողել է 135 հազար բառային միավոր, ընդ որում շուրջ 15 հազար բառ առաջին անգամ է բառարանագրվել: Բառարանի արժեքը մեծացել է նաև նրանով, որ այնտեղ տեղ է գտել մոտ 11 հազար դարձվածաբանական միավոր: Բառարանը կազմելիս Աղայանը դրսևորել է հայոց լեզվի բառային կազմի համակողմանի ու խոր իմացություն, նրա գեղագիտական հատկությունների, արտահայտչական ուժի ու հնարավորությունների նուրբ զգացողություն: Դրա մասին են վկայում ամենից ա-

ռաջ բառերի նպատակահարմար ընտրութիւնը, քերականական ու ռեաբանական բազմազան նշումները, տերմինների հաշոդ բացատրութիւնները, բազմիմաստ բառերի առումների ճշգրիտ սահմանազատումները, բառիմաստի ծավալուն բացահայտումները, տեքստային բնորոշ վկայութիւնները, բառերի գործառութեան կանոնական ու ոչ կանոնական ոլորտների համոզիչ սահմանագծումները, զուգահեռ ձևերից (կաղմութիւններից) ընտրութիւն կատարելու հարցում տրվող կողմնորոշումները և այլն: Յուրաքանչյուր բառահոդվածի կառուցվածքի ու բովանդակութեան մեջ արտացոլում են գտել հեղինակի՝ տարիներ շարունակ կատարած իմաստաբանական դիտարկումների արդյունքները: Այս բառարանը հայ բառարանագրութեան խոշորագույն նվաճումներից մեկն է, որտեղ ընդհանրացված ու նոր մակարդակի է հասցված հայ բազմադարյան բառարանագրութեան հարուստ փորձը. այն մեր սիրելի մայրենին մարմնավորող մնայուն կոթող է:

Հայոց լեզվի պատմութիւնը էդուարդ Աղայանի սիրած բնագավառներից մեկն է: Աղայանին հետաքրքրում են հայերենի կառուցվածքի ոչ միայն առանձին կողմերը, այլև առհասարակ նրա կազմավորման, ինքնուրույն զարգացման ողջ պատմական ուղին, նրա՝ ինչպես նախագրային, այնպես էլ գրավոր շրջանների մեջ, հատկապես սովետական շրջանում կրած էական տեղաշարժերը: Այս տեսակետից հատկապես ուշագրավ են նրա «Հայերենի հնչույթային համակարգի պատմութիւնից», «Հայոց լեզվի պատմութեան հարցերը նորագույն ուսումնասիրութիւնների մեջ», «Սովետահայ գրական լեզուն որպես հայ ժողովրդի համազգային լեզու», «Ժամանակակից հայերենի բառապաշարի կատա-

րելագործումը», «Գրաբարի պատմության շրջանաբաժանումը» ուսումնասիրությունները:

է. Աղայանի բարբառագիտական ուսումնասիրությունների մեջ առաջին տեղը պատկանում է «Մեղրու բարբառը» հետազոտությանը: Այստեղ հեղինակը մայրենի բարբառը քննել է գիտական բարձր մակարդակով: Ահա թե ինչու հայ բարբառագետներից շատերը իրենց հետազոտական աշխատանքում հենվել են նկարագրության նրա մեթոդիկայի վրա, ղեկավարվել նրա ուղենշող սկզբունքներով:

էդուարդ Աղայանը արգասավոր աշխատանք է կատարել նաև հայ լեզվաբանության պատմության ուսումնասիրության բնագավառում: Բազմաթիվ հետազոտությունների շարքում իր ծանրակշիռ տեղն է զբաղեցնում նրա հանրահայտ «Հայ լեզվաբանության պատմություն» երկհատոր ուսումնասիրությունը, որտեղ հայ լեզվաբանական մտքի զարգացումը հանգամանորեն ներկայացվել է սկզբից (5-րդ դարից) մինչև մեր օրերը:

Իր գիտական աշխատություններում հմուտ հայագետը հաճախ է անդրադարձել հայոց գրի, ուղղագրության և ուղղախոսության, մեսրոպյան այբուբենի հորինվածքի, տառերի կազմության ակունքների հարցերին: Լայն հարցադրումներով ու հիմնավոր փաստարկումներով, բանավիճային խոր շնչով է շարադրված նրա «Նախամաշտոցյան հայ գրի ու գրականության, մեսրոպյան այբուբենի և հարակից հարցերի մասին» գիրքը:

Ինչպես նշել ենք, է. Աղայանի գիտական գործունեությունը չի սահմանափակվում միայն լեզվաբանությամբ: Նա արժեքավոր դիտարկումներ է կատարել նաև հայագիտության այլ բնագավառներում, մասնավորապես հայ գրակա-

նության, հայ ժողովրդի պատմության, հայկական մշակույթի ու բանասիրության հարցերի շուրջը: Ուշագրավ է նրաներդրումը Արևելքի ժողովուրդների գրականությունների ուսումնասիրության մեջ: Ի թիվս այլ աշխատությունների, այստեղ նշենք «Դրվագներ Արևելքի գրականության պատմության» մենագրությունը:

Աղայան-գիտնականի գործունեության մեջ քիչ տեղ չի գրավում խմբագրական աշխատանքը: Այստեղ առանձնահատուկ տեղ են գրավում խմբագրական այն աշխատանքները, որոնք կապված են մեծանուն լեզվաբան-հայագետ Հրաչյա Աճառյանի գիտական ժառանգության հրատարակման կամ վերահրատարակման հետ: Շուրջ երեք տասնամյակ է, ինչ կտմահու հաջորդաբար լույս են տեսնում բազմամասնական գիտնականի ստվար գրքերը: Դրանց մեծ մասի հրատարակության պատրաստելու գործը նա անձամբ հանձնարարել է էդուարդ Աղայանին, որը սրբությամբ է կատարում իր ուսուցչի այդ դժվարին ու պատվավոր հանձնարարությունը:

Է. Բ. Աղայանը այն ինքնատիպ անհատականություններից է, ովքեր մեր գիտությունն ու մշակույթը հարստացրել են ստեղծագործական ծանրակշիռ ներդրումներով, նպաստել նրանց առաջընթացին: Նա իսկապես հայ լեզվաբանության մեծ երախտավորներ Հ. Աճառյանի, Մ. Աբեղյանի, Գր. Ղափանցյանի, Ստ. Մալխասյանցի գործի արժանավոր ու հետևողական շարունակողներից է, հայագիտության հայրենանվեր ավանդների անընդհատությունը սրբությամբ պահպանողներից մեկը:

ՀՍՍՀ ԳԱ ակադեմիկոս Գ. Բ. ԶԱՀՈՒԿՅԱՆ
Բանասիրական գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր
Հ. Զ. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

КРАТКИЙ ОЧЕРК ЖИЗНИ, НАУЧНОЙ, ОБЩЕСТВЕННОЙ И ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Академик Академии наук Армянской ССР, заслуженный деятель науки, доктор филологических наук, профессор Эдуард Багратович Агаян родился 16 марта 1913 г. в селе Мегри (Армения). Среднее образование получил в родном селе, а в 1933 г. поступил на историко-филологический факультет Ереванского гос. университета, который окончил в 1938 году. С 1939 года по настоящее время Э. Агаян преподает в том же университете.

Еще в студенческие годы своими незаурядными способностями и широким кругом интересов он привлек к себе внимание видных арменоведов того времени. За его учебой с особым вниманием начал следить выдающийся языковед Г. Ачарян, и Э. Агаян стал его любимым учеником. Окончив аспирантуру при университете, он в 1941 г. блестяще защищает диссертацию на тему «Мегринский диалект» и получает ученую степень кандидата филологических наук. В 1945 г. за исследование «История армянского языкознания» ему присуждается ученая степень доктора наук, а в 1946 г. присваивается звание профессора. В 1953 г. Э. Б. Агаян избирается членом-корреспондентом, в 1982 г.—академиком АН Армянской ССР. В 1970 г. Э. Агаяну было присвоено почетное звание заслуженного деятеля науки Арм. ССР; в 1983 г. в связи с 70-летием со дня рождения и за выдающиеся заслуги в области языкознания и в подготовке

научных кадров он был награжден орденом Трудового Красного Знамени. Плодотворную научно-педагогическую деятельность Э. Б. Агаян успешно сочетает с общественной работой. В 1980 и 1985 гг. он был избран депутатом Верховного Совета Армянской ССР.

Разнообразна и многогранна научная и педагогическая деятельность Э. Б. Агаяна. Он был заведующим отделом вузов Министерства просвещения АрмССР, деканом филологического факультета Ереванского гос. университета, заместителем директора Института языка АН АрмССР, заведующим отделом лексикографии того же института, проректором по научной части Ереванского гос. университета. Свыше 30 лет он успешно заведует кафедрой общего и сравнительного языкознания Ереванского университета, одновременно руководя арменоведческим центром университета и отделом общего языкознания Института языка. Э. Б. Агаян является председателем ученого совета университета по присуждению ученых степеней по языкознанию и армянскому языку и членом ряда ученых и научных советов. Его научный авторитет успешно сочетается с организаторской энергией, объективностью, принципиальностью и общительностью. Видный ученый доброжелателен и заботлив по отношению к членам коллектива и товарищам по работе.

Э. Б. Агаян—опытный педагог и любимый студентами преподаватель. Знание языков, отличная осведомленность в прошлых и современных достижениях науки о языке помогли ему читать глубоко содержательные и интересные лекции по самым разным специальностям: общее языкознание, история лингвистических учений, введение в языкознание, сравнительная грамматика армянского языка, история армянского языка, грабар, латинский и персидский языки, восточная филология.

Э. Агаян издал вузовские и школьные учебники и пособия, среди которых следует особо выделить вузовское пособие «Введение в языкознание». Оно имело несколько изданий, переведено на русский язык и считается одним из лучших пособий в Советском Союзе. Материал курса представлен в нем в общедоступном изложении и в своеобразной трактовке; дана всесторонняя характеристика человеческого языка, обстоятельно рассмотрены вопросы его возникновения, развития и структурных особенностей. Особой глубиной отличаются разделы, посвященные общественной роли и функциям языка. Анализ фактов, определение и характеристика лингвистических понятий выполнены на высоком научно-методическом уровне, причём автор руководствовался лучшими традициями общего и армянского языкознания, точными методологическими принципами. «Грамматика латинского языка» Э. Агаяна на армянском языке до сих пор сохраняет свою ценность как вузовский учебник.

Э. Агаян поддерживает тесную связь со школой. Долгие годы он заботливо и добросовестно работает над школьными учебниками армянского языка. Составленные Э. Б. Агаяном и при его участии учебники и пособия отличаются полным охватом программного материала, точностью определений и формулировок, целесообразным выбором примеров и текстов.

Плодотворной была деятельность Э. Б. Агаяна как учёного-педагога в области подготовки научных кадров. Под его внимательным и заботливым руководством прошли учёбу несколько десятков аспирантов, являющихся ныне кандидатами и докторами и успешно работающих в разных областях науки о языке. Они продолжают поддерживать связь со своим учителем, остающимся для них всегда авторитетным советчиком, поощ-

ряющим интересные начинания и вдохновляющим на новую творческую работу. Э. Агаян беспристрастен в своих многочисленных отзывах, в которых делает полезные и убедительные замечания относительно представленных к защите кандидатских и докторских диссертаций. В любом выступлении он высказывает своё веское мнение, выдвигает насущные проблемы, указывает на важнейшие задачи армянской культуры и арменоведения. Он выступал с научными докладами на международных конференциях по арменоведению, состоявшихся в 1979 г. в Филадельфии и в 1982 г. в Ереване, достойным образом представив достижения советской науки.

Плодотворна деятельность Агаяна-учёного, многообразны его научные интересы, широки рамки его исследований—общее и сравнительное языкознание, сравнительная, историческая и описательная грамматика, лексикология и этимология, лексикография, история армянского языка, армянская диалектология, история армянского языкознания, орфография и орфоэпия, филология и литературоведение.

Вопросы общего языкознания привлекли внимание Э. Агаяна ещё с 40-х годов.

Важнейшими из исследований в этой области являются «Курс общего языкознания» (впоследствии переработанный и переименованный во «Введение в языкознание»), «Возникновение и развитие языка», «Качественные переходы в языке», «Структурные уровни языка», «Язык как система и как структура» и т. д. К затронутым в этих работах вопросам языковедческая мысль обращалась как в прошлом, так и в новое время. Однако указанные работы отличаются разносторонней разработкой материала, своеобразной постановкой вопросов и оригинальной аргументацией, ясностью и свежестью изложения.

Известно, что в 1950-х годах советское языкознание, преодолев ошибки и некоторые догматические положения «нового учения о языке», расширило свою проблематику, отведя большое место объективным критериям описания языка. Тогда и возникли необходимые условия для оценки и использования с правильных методологических позиций как достижений и опыта традиционного языкознания, так и новых методов исследования, предложенных современными направлениями в лингвистике.

Э. Б. Агаян—один из тех советских языковедов, которые успешно сочетают традиционное и новое, сравнительно-историческое и структурное. Он критически воспринимает и использует новое, внося свой вклад даже в те области, которые полностью еще не сформировались в лингвистике. В этом отношении особую важность представляют его положения о сущности языка, о закономерностях его происхождения и развития, о принципах выделения его вариантов, об оценке структурных уровней языка, об основных лингвистических понятиях (слог, фонема, морфема, система, структура, части речи и т. д.).

В указанных исследованиях Э. Агаян последовательно отстаивает и обосновывает положение о том, что язык—явление общественное, а языкознание—общественная наука. Наука о языке не изолирована от других наук, она находится в тесной связи как с общественными науками (например, с историей, литературоведением, историей культуры и т. д.), так и с рядом естественных (физика, физиология) и философских (философия, психология, логика) наук, с математическими и техническими науками, с инженерной техникой. В то же время, языкознание—совокупность отдельных, частных научных дисциплин и имеет свои разделы. Язык служит об-

шеству как средство общения, являясь среди таковых важнейшим. Обладая коммуникативной, экспрессивной и познавательной функциями, формируя мышление, язык по своей сущности является приобретением человека. Он имеет общенародный характер и един для всего общества. Как знаковая сущность язык—строго систематизированная структура.

В вопросах трактовки теоретического языкознания Э. Агаян всегда опирается на имеющиеся в марксистской философии положения о происхождении языка. Это дает ему возможность правильно ориентироваться в вопросах понимания и объяснения закономерностей возникновения и развития языка. Происхождение языка он связывает с процессом происхождения и формирования человека, подчеркивая роль своеобразия его биологической эволюции, утверждения общественного (коллективного) образа жизни, а также раскрывая значение духовно-сознательного в этом процессе. В связи с этим Э. Б. Агаян дает оригинальные объяснения процессу формирования и систематизации элементов языковой структуры.

Критикуя идеалистическое понимание языковых явлений и показывая недостатки эволюционистских трактовок, Э. Агаян концентрирует внимание на выявлении диалектических закономерностей развития языка. Он подчеркивает, что происходящие в языке медленные количественные изменения на определенном этапе развития приводят к качественным переходам, причем переход от старого качества к новому происходит без резких перемен, без «взрыва» системы. Языковой прогресс обусловлен в первую очередь не структурой языка, не его структурными свойствами или «жизнеспособностью», а прогрессом общественной жизни. Развита тот язык, который обладает богатой во всех отношениях лексикой

и отшлифованным грамматическим строем, максимально удовлетворяющим запросы цивилизованного человека. В своих статьях и выступлениях Э. Агаян дал также конкретную оценку изменениям, которые претерпел литературный армянский язык в советский период, и выявил его роль в социалистических преобразованиях в жизни армянского народа.

Имея общенародный характер, язык тем не менее предстаёт в отдельных вариантах. Они бывают трёх типов: пространственный, или территориальный (диалекты, поддиалекты, говоры); социальный (жаргоны, «арго», культовые языки, варианты, связанные с возрастом и полом); функционально-стилистический (литературно-художественный, научный, профессиональный и официальный, разговорный с двумя вариантами: литературно-разговорный и народно-разговорный). Это учение о языковых вариантах—одна из интереснейших страниц армянской лингвистической литературы.

Оригинальна теория Э. Агаяна о языковых уровнях. Обобщив данные исследований своих предшественников, он признаёт и обосновывает существование следующих уровней: элементного, фонематического, морфемного, лексического, морфологического, синтаксического, предикативного.

Велика заслуга Э. Агаяна в области изучения фонетического и грамматического строя древнего и нового этапов развития армянского языка. Его труды «Склонение и спряжение современного армянского языка», «Грамматика грабара», «Морфологическая структура глагола в современном армянском языке» ознаменовали собой новый этап с новыми и оригинальными трактовками. Изданная часть «Грамматики грабара» представляет собой лучшее описание фонетики грабара. Изучение склонения и спряжения современного армян-

ского языка Агаян проводит на основе современных методов и достигает важных результатов, способствующих созданию новой научной грамматики армянского языка.

В своих лексикологических исследованиях Э. Агаян рассмотрел почти все существенные вопросы, связанные с изучением словарного состава—собственно лексикологию, семасиологию, фразеологию, теорию лексикографии. Он подверг масштабному рассмотрению словарный состав армянского языка, создав о нём цельное учение. В работе «Лексикология» Э. Агаян провел всестороннюю классификацию словарного состава, нашёл удачные критерии разграничения лексических слоёв, широко трактуя неологизмы и архаизмы. Особое место в лексикологической деятельности Э. Агаяна занимают вопросы терминологии, которым посвящена его работа «Терминоведение». Руководствуясь принципом, согласно которому без богатой и отшлифованной терминологии нет богатого и развитого языка, Э. Агаян уделяет каждодневное внимание как разработке принципов и теоретических основ терминоведения, так и решению практических задач.

В 1976 г. выходит в свет «Толковый словарь современного армянского языка» Э. Агаяна. Для подбора словника автор использовал огромную литературу, произвёл отбор терминов из специальной литературы и создал надежную картотеку, охватив около 200 тысяч слов. Путем научного отбора он оставил в словаре 135 тысяч лексических единиц, причем около 15 тысяч слов вошли в словарь впервые. Ценность словаря заключается и в том, что в нем нашли место примерно 11 тысяч фразеологических единиц. При составлении словаря Агаян обнаружил всестороннее и глубокое знание словарного состава армянского языка, тонкое чувство его

эстетических свойств, выразительной силы и возможностей. Об этом свидетельствуют прежде всего целесообразный подбор слов, разнообразные грамматические и стилистические пометы, удачные объяснения терминов, точная дифференциация значений многозначных слов, всестороннее раскрытие семантики слов, характерные текстуальные свидетельства, убедительное разграничение регулярной и иррегулярной сфер употребления слов, способы ориентации при выборе из параллельных форм. В строении и содержании каждой словарной статьи нашли отражение результаты многолетних семасиологических наблюдений автора. Этот словарь является одним из крупнейших достижений армянской лексикографии, в котором обобщён и доведён до нового уровня её богатый многовековой опыт. Это памятник, в котором воплотился наш любимый родной язык.

История армянского языка—одна из любимых областей Эдуарда Агаяна. Его интересуют не только отдельные стороны структуры армянского языка, но и весь исторический путь его формирования и самостоятельного развития, существенные изменения, происшедшие в нём как в дописьменный, так и в письменный и особенно в советский периоды. С этой точки зрения особый интерес представляют его труды «Из истории фонологической системы армянского языка», «Вопросы истории армянского языка в новейших исследованиях», «Советско-армянский литературный язык как общенациональный язык армянского народа», «Усовершенствование лексики современного армянского языка», «Периодизация истории грабара».

Первое место среди диалектологических исследований Э. Агаяна принадлежит работе «Мегринский диалект». Автор исследовал в ней родной диалект на высоком научном уровне. Вот почему многие из армян-

ских диалектологов в своей исследовательской работе опирались на методику описания Э. Агаяна, руководствовались его принципами.

Эдуард Агаян внёс большой вклад также в область изучения истории армянского языкознания. В ряду многочисленных исследований значительное место занимает двухтомный труд «История армянского языкознания», где развитие армянской лингвистической мысли обстоятельно представлено сначала (с 5 в.) до наших дней.

В своих научных трудах многоопытный арменовед часто обращается к вопросам армянской письменности, орфографии и орфоэпии, создания и истоков месроповского алфавита. Широтой постановки вопросов, обоснованностью аргументации, глубиной полемического духа отличается его книга «К проблеме домесроповской армянской письменности, месроповского алфавита и о смежных вопросах».

Как уже было отмечено, научная деятельность Э. Агаяна не ограничивается только языкознанием. Он провёл интересные исследования также в других областях арменоведения, в частности, по вопросам армянской литературы, истории армянского народа, армянской культуры и филологии.

Значителен вклад учёного в изучении литератур народов Востока. Из числа работ, посвящённых этой теме, отметим монографию «Очерки истории литературы Востока».

Немалое место в деятельности Агаяна-учёного заняла редакторская работа. Тут следует особо отметить ту работу, которая связана с изданием и переизданием научного наследия выдающегося лингвиста-арменоведа Грация Ачаряна. В течение трёх десятилетий последовательно выходят в свет объёмистые книги

учёного. Подготовку большинства из них к печати Г. Ачарян лично поручил Э. Агаяну, который свято исполняет трудное и почётное поручение своего учителя.

Э. Б. Агаян—одна из тех самобытных личностей, которые обогатили нашу науку и культуру весомым творческим вкладом, способствовали их прогрессу.

Он действительно достойный продолжатель дела выдающихся представителей армянского языкознания Г. Ачаряна, М. Абега, Гр. Капанцяна, Ст. Малхасянца, один из тех, кто свято хранит традиции арменоведения.

*Академик АН Армянской ССР Г. Б. ДЖАУКЯН
Доктор филологических наук, профессор
Г. З. ПЕТРОСЯН*

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ Է. Բ. ԱՂԱՅԱՆԻ ԿՑԱՆՔԻ ԵՎ ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՄԱՍԻՆ

ЛИТЕРАТУРА О ЖИЗНИ И ТРУДАХ Э. Б. АГАЯНА

Արահամյան Ա. Լեզվաբանության ուշադրավ ձեռնարկ: Գրախոս. Աղայան է. Բ. Լեզվաբանության ներածություն: Եր., 1952: —Սովետ. Հայաստան, 1953, 27 դեկտ.:

Абрамян А. Ценное пособие по языкознанию. Рец. на кн.: Агаян Э. Б. Введение в языкознание.

Արահամյան Ս. Գ. է. Բ. Աղայան: (Մենդյան 70-ամյակի առթիվ):—Պատմաբանասիր. հանդես/ ՀՍՍՀ ԳԱ, 1983, № 2—3, էջ 299—301:

Абрамян С. Г. Э. Б. Агаян: (К 70-летию со дня рождения).

Արահամյան Վ. Անհրաժեշտ է բարեփոխել Գրախոս. Աղայան է. Բ., Բարսեղյան Հ. Խ. Հայոց լեզուն Դասագիրք 5—7-րդ դաս. համար: Եր., 1965: —Հայոց լեզուն և գրակ. դպրոցում, 1966, № 4, էջ 54—55:

Абрамян В. Необходимо улучшить. Рец. на кн.: Агаян Э. Б., Барсегян О. Х. Армянский язык. Учебник для 5—7 классов.

Արալյան Հ. Հայոց լեզվի նոր դասագիրք: Գրախոս. Աղայան է. Բ., Բարսեղյան Հ. Խ. Հայոց լեզուն Դասագիրք 5—7-րդ դաս. համար: Եր., 1965: —Սովետ. դպրոց, 1966, 11 մարտի:

Аталян Р. Новый учебник по армянскому языку. Рец. на кн.: Агаян Э. Б., Барсегян О. Х. Армянский язык: Учебник для 5—7 классов.

Աղայան էդուարդ Բագրատի: —Հայկ. սովետ. հանրագիտ., 1974, հ. 1, էջ 242:

Агаян Эдуард Багратович.

Անվանի գիտնականի մեծարումը: [է. Բ. Աղայանի ծննդյան 70-ամյակին նվիրված հոբելյանական նիստի մասին]: —Երևանի համալս., 1983, 16 ամս.:

Чествование видного ученого: [Юбилейное заседание, посвященное 70-летию со дня рождения Э. Б. Агаяна].

Առաքելյան Վ. Էդվարդ Աղայան: (Գիտության մեր մշակները): —Հայրենիքի ձայն, 1969, 28 մայիսի: Պայքար (Բուստոն), 1969, 11 սեպտ.: Արաքելյան В. Эдвард Агаян: (Труженики науки).

Առաքելյան Վ. Մարքսիստական լեզվաբանության արժեքավոր ձեռնարկ: Գրախոս. Աղայան է. Բ. Լեզվաբանության ներածություն: Եր., 1952: —Գրական թերթ, 1954, 18 հունվ.:

Արաքելյան В. Ценное пособие по марксистскому языкознанию. Рец. на кн.: Агаян Э. Б. Введение в языкознание.

Ասատրյան Մ. Բազմապատակ լեզվաբանը: (Ակադեմիկոս էդ. Աղայանի ծննդյան 70-ամյակը): —Բանբեր Երևանի համալս., 1983, № 1, էջ 233—238:

Асатрян М. Заслуженный языковед: (К 70-летию со дня рождения Э. Агаяна).

Ավագյան Վ. Հանուն անթերի դասագրքի: Գրախոս. Աղայան է. Բ., Բարսեղյան Հ. Խ. Հայոց լեզու: Դասագիրք 5—7-րդ դաս. համար: Եր., 1965: —Հայոց լեզուն և գրակ. պարոնոմ, 1966, № 3, էջ 56—57:

Աвакян В. За безупречный учебник. Рец. на кн.: Агаян Э. Б., Барсегян О. Х. Армянский язык. Учебник для 5—7 классов.

Ավդալյան Լ. Մի քանի դիտողություն: Գրախոս. Աղայան է. Բ., Բարսեղյան Հ. Խ. Հայոց լեզու: Դասագիրք 5—7-րդ դաս. համար: Եր., 1965: —Սովետ. պարոն, 1966, 7 դեկտ.:

Ավալյան Լ. Несколько замечаний. Рец. на кн.: Агаян Э. Б., Барсегян О. Х. Армянский язык. Учебник для 5—7 классов.

Բաղդիսյան Խ. Արժեքավոր ավանդ հայ բառարանագրության մեջ: Գրախոս. Աղայան է. Բ. Արդի հայերենի բացատրական բառարան: Հ. 1—2: Եր., 1976: —Հայերենի ձայն, 1979, 10 հոկտ.:

Բադիկյան Խ. Ценный вклад в лексикографию армянского языка. Рец. на кн.: Агаян Э. Б. Толковый словарь современного армянского языка. Т. 1—2.

Բաղդասարյան Ս. Մեղրու բարբառի ուսումնասիրությունը: Գրախոս. Աղայան է. Բ. Մեղրու բարբառը: Եր., 1954: —Տեղեկագիր [ՀՍՍՀ ԳԱ. Հաս. գիտ., 1955, № 1, էջ 97—102:

Բաղդասարյան Ս. Исследование мегринского диалекта. Рец. на кн.: Агаян Э. Б. Мегринский диалект.

Բաղդասարյան Հ. Հայագիտության առաջին հոնձրի վաստակով: [ՀՍՍՀ ԳԱ ակադեմիկոս է. Բ. Աղայանի ծննդյան 70-ամյակը]: —Լրաբեր [ՀՍՍՀ ԳԱ. Հաս. գիտ., 1983, № 5, էջ 99—101:

Барсегян О. С богатым вкладом в арменоведение: (К 70-летию со дня рождения академика АН АрмССР Э. Б. Агаяна).

Բաղդասարյան Հ. Վաստակաշատ լեզվաբանը: [է. Աղայանի ծննդյան 60-ամյակի առթիվ]: —Սովետ. Հայաստան, 1973, 18 մայիսի:

Барсегян О. Заслуженный языковед: [К 60-летию со дня рождения Э. Агаяна].

Գյուլբուդադյան Ս., Գալստյան Ս. Գրախոս. Աղայան է. Բ. Արդի հայերենի բացատրական բառարան: Հ. 1—2: Եր., 1976: —Լրաբեր [ՀՍՍՀ ԳԱ. Հաս. գիտ., 1977, № 7, էջ 107—109:

Гюльбудагян С., Галстян С. Рец. на кн.: Агаян Э. Б. Толковый словарь современного армянского языка. Т. 1—2.

Գյուլբուդադյան Ս. Նշանավոր լեզվաբանը, դասախոսը: [է. Աղայանի ծննդյան 70-ամյակի առթիվ]: —Երևանի համալս., 1983, 16 ապր.:

Гюльбудагян С. Замечательный языковед, преподаватель: [К 70-летию со дня рождения Э. Агаяна].

Դյուրնաթյան Ս. Տաղանդավոր գիտնականը, դասախոսը: (է. Աղայանի ծննդյան 70-ամյակի առթիվ): — Սովետ. դպրոց, 1982, 21 ապր.:

Гюльбудагян С. Талантливый ученый, преподаватель: (К 70-летию со дня рождения Э. Агаяна).

Դավթյան Վ. Վերին շնորհով... [է. Աղայանի ծննդյան 60-ամյակի առթիվ]: — Հայրենիքի ձայն, 1973, 18 ապր.:

Давтян В. Дар свыше... [К 60-летию со дня рождения Э. Агаяна].

Դադրիկյան Հ., Սարոյան Մ. Դիտողություններ հայոց լեզվի նոր դասագրքի վերաբերյալ: Գրախոս. Աղայան է. Բ., Բարսեղյան Հ. Խ. Հայոց լեզու: Դասագիրք 5—7-րդ դաս. համար: Եր., 1965: — Հայոց լեզուն և գրակ. դպրոցում, 1966, № 2, էջ 52—54:

Дарбинян Г., Сароян М. Замечания по новому учебнику армянского языка. Рец. на кн.: Агаян Э. Б., Барсегян О. Х. Армянский язык: Учебник для 5—7 классов.

Երիտասարդ դոկտոր: [է. Աղայանի մասին]: — Ավանգարդ, 1946, 28 ապր.:

Молодой доктор: [Об Э. Агаяне].

Երեւակյան Ա. Միշտ մարդկային, միշտ բյուրեղյա: (է. Աղայանի ծննդյան 60-ամյակի առթիվ): — Երեկոյան երևան, 1973, 19 ապր.:

Еревомякян А. Всегда человечный, всегда кристальный: (К 60-летию со дня рождения Э. Агаяна).

[է. Աղայանի մասին]: — «Հայկերենագիտությունը 60 տարում» գրքում: Եր., 1981, էջ 43—46, 98, 123, 127—128, 160—161:

[Об Э. Агаяне].

Էդվարդ Բագրատի Աղայան: — Հայոց լեզուն և գրակ. դպրոցում, 1967, № 4, էջ 60—61:

Эдуард Багратович Агаян.

Խամբազյան Հ. Բացառիկ սիրո գաղտնիքը: [Է. Աղայանի ծննդյան 70-ամյակի առթիվ]: — Երևանի համալս. 1983, 16 ապր.:

Тамразян Г. Секрет исключительной любви: [К 70-летию со дня рождения Э. Агаяна].

Իշխանյան Ռ. Ականավոր հայագետը: [Է. Աղայանի ծննդյան 60-ամյակի առթիվ]: — Լրարեր լՃՍՍՀ ԳԱ. Հաս. գիտ., 1973, № 4, էջ 94—96:

Ишханян Р. Видный арменовед: [К 60-летию со дня рождения Э. Агаяна].

Իշխանյան Ռ. Գրախոս. Աղայան է. Բ. Արդի հայերենի բացատրական բառարան: Հ. 1—2: Եր., 1976 — Բանբեր Երևանի համալս. Հաս. գիտ., 1976, № 2, էջ 254—258:

Ишханян Р. Рец. на кн.: Агаян Э. Б. Толковый словарь современного армянского языка. Т. 1—2.

Իշխանյան Ռ. Էդուարդ Աղայան: [Ծննդյան 70-ամյակի առթիվ]: — Երևանի համալս., 1983, № 1, էջ 7—9:

Ишханян Р. Эдуард Агаян: [К 70-летию со дня рождения].

Խաչատրյան Ս. Հայոց լեզվի նոր դասագրքի մասին: Գրախոս. Աղայան է. Բ., Բարսեղյան Հ. Խ. Հայոց լեզու: Դասագիրք 5—7-րդ դաս. համար: Եր., 1965: — Հայոց լեզուն և գրակ. դպրոցում, 1966, № 4, էջ 53:

Хачатрян С. О новом учебнике армянского языка. Рец. на кн.: Агаян Э. Б., Барсегян О. Х. Армянский язык. Учебник для 5—7 классов.

Խաչատրյան Լ. Լեզվաբանական նոր ուղիներով: Գրախոս. Աղայան է. Բ. Գրաբարի քերականություն: Հ. 1, գիրք 1. Հնչյունաբանություն: Եր., 1964: — Գրական թերթ, 1964, 21 օգոստ.:

Хачерян Л. По новым путям языкознания. Рец. на кн.: Ага-
ян Э. Б. Грамматика древнеармянского языка. Т. I, кн. I. Фонетика.

Կարապետյան Հ. Լեզվի նոր դասագիրք: Գրախոս. Աղայան է. Բ., Բար-
սեղյան Հ. Խ. Հայոց լեզու: Դասագիրք 5—7-րդ դաս. Համար: Եր., 1965:
—Գրական թերթ, 1966, 4 փետր.:

Կարապետյան Օ. Новый учебник по языку. Рец. на кн.: Ага-
ян Э. Б., Барсегян О. Х. Армянский язык: Учебник для 5—7 классов.

Կասաբյան Հր. Մեծավաստակ գիտնականը: [է. Աղայանի ծննդյան
60-ամյակի առթիվ]: —Սովետ. դպրոց, 1973, 26 ապր.:

Կոստանյան Ր. Заслуженный ученый: [К 60-летию со дня рожде-
ния Э. Агаяна].

Համբարձումյան Վ. [Ողբերգի խոսք է. Բ. Աղայանի ծննդյան 70-ամ-
յակի առթիվ]: —Երևանի համալս., 1983, 16 ապր.:

Ամբարիսյան Վ. [Приветственное слово к 70-летию со дня рож-
дения Э. Б. Агаяна].

Հանում կատարյալ դասագրքի: [է. Աղայանի և Հ. Բարսեղյանի «Հա-
յոց լեզու» դասագրքի քննարկման ամփոփումը հանդեսի կողմից]: —Հայոց
լեզուն և գրակ. դպրոցում, 1967, № 2, էջ 60—63:

За совершенный учебник: [Итоги обсуждения редакцией жур-
нала «Арм. яз. и лит. в школе» учебника Э. Агаяна и О. Барсегяна
«Армянский язык»].

Համարյունյան Ա. Հայոց լեզվի նոր դասագիրքը: Գրախոս. Աղայան
է. Բ., Բարսեղյան Հ. Խ. Հայոց լեզու: Դասագիրք 5—7-րդ դաս. Համար:
Եր., 1965: —Հայոց լեզուն և գրակ. դպրոցում, 1966, № 1, էջ 46—48:

Արությունյան Ա. Новый учебник армянского языка. Рец. на кн.:
Агаян Э. Б., Барсегян О. Х. Армянский язык: Учебник для 5—
7 классов.

Համարյունյան Հ. Իմաստնացած կյանք: [է. Աղայանի ծննդյան 70-
ամյակի առթիվ]: —Գրական թերթ, 1983, 15 ապր.:

Արություն Դ. Жизнь, приведшая к мудрости: [К 70-летию со дня рождения Э. Агаяна].

Հաղարյան Լ. Վաստակաշատ գիտնականը: [Է. Աղայանի ծննդյան 60-ամյակի առթիվ]: — Սովետ. Հայաստան, 1973, № 8, էջ 18—19:

Արություն Դ. Заслуженный ученый: [К 60-летию со дня рождения Э. Агаяна].

Հովսեփյան Լ. [Է. Աղայանի մասին]: — Հովսեփյան Լ. «Սովետահայ լեզվաբանությունը 60 տարում» գրքում: Եր., 1982, էջ 15, 20, 29—32, 43, 44, 60—62, 66, 72—73, 75—76, 80—81:

Օվսեյան Լ. [ՕԵ Э. Агаяне].

Հովսեփյան Մ. Մեր բախտը բանեց: [Է. Աղայանի ծննդյան 70-ամյակի առթիվ]: — Երևանի համալս., 1983, 16 ամր.:

Օվսեյան Մ. Нам повезло: [К 70-летию со дня рождения Э. Агаяна].

Ղազարյան Ս. Հայագիտական նոր աշխատություն: Գրախոս. Աղայան Է. Բ. Հայ լեզվաբանության պատմություն: Լ. 1: Եր., 1958: — Սովետ. Հայաստան, 1959, 28 մարտի:

Կазарян С. Новый труд по арменоведению. Рец. на кн.: Агаян Э. Б. История армянского языкознания. Т. I.

Մխիթարյան Բ. Նշանավոր գիտնականն ու մանկավարժը: [Է. Աղայանի ծննդյան 60-ամյակի առթիվ]: — Բանվոր, 1973, 19 ամր.:

Մхитарян Т. Замечательный ученый и педагог: [К 60-летию со дня рождения Э. Агаяна].

Մխիթարյան Բ. Վաստակաշատ տարիներ: [Է. Աղայանի ծննդյան 60-ամյակի առթիվ]: — Ավանգարդ, 1973, 18 մայիսի:

Մхитарян Т. Плодотворные годы: [К 60-летию со дня рождения Э. Агаяна].

Նեցիբյան Վ. Գրախոս. Աղայան Է. Բ. Դրվագներ Արեւելի գրական-

նության պատմութեան: Եր., 1971: — Բանբեր Երեանի համալս. (Հառ. գիտ., 1971, № 2, էջ 245—246:

Нерсисян В. Рец. на кн.: Агаян Э. Б. Очерки истории литературы Востока.

Ծաղարխանյան Պ. Գրախոս. Աղայան է. Բ. Գրաբարի բերականութիւն: Զ. 1, գիրք 1. Հնչյունաբանութիւն: Եր., 1964: — Պատմա-բանասիր. հանդես / ՀՍՍՀ ԳԱ, 1965, № 1, էջ 310—314:

Шарабханян П. Рец. на кн.: Агаян Э. Грамматика древнеармянского языка. Т. I, ч. I. Фонетика.

Ծաղարխանյան Պ. է. Բ. Աղայան: [Լեզվաբանի ծննդյան 60-ամյակի առթիվ]: — Պատմա-բանասիր. հանդես / ՀՍՍՀ ԳԱ, 1973, № 1, էջ 301:

Шарабханян П. Э. Б. Агаян: [К 60-летию со дня рождения языковеда].

Զաղայան Զ. Նվիրում: [է. Աղայանի ծննդյան 70-ամյակի առթիվ]: — Բանվոր, 1983, 20 մայիսի:

Чагаян Э. Самоотдача: [К 70-летию со дня рождения Э. Агаяна].

Պապոյան Ա. էզվարդ Աղայան: (Մեր դասախոսները): — Երեանի համալս., 1971, № 9, էջ 27—30:

Папоян А. Эдуард Агаян.

Պապոյան Ա. Վաստակաշատ լեզվաբանն ու մանկավարժը: (է. Աղայանի ծննդյան 60-ամյակի առթիվ): — Սովետ. մանկավարժ, 1973, № 6, էջ 91—94:

Папоян А. Заслуженный языковед и педагог: [К 60-летию со дня рождения Э. Агаяна].

Պետրոսյան Բ. Նվս մեկ «բացատրական»: Գրախոս. Աղայան է. Բ. Արդի հայերենի բացատրական բառարան: Զ. 1—2: Եր., 1976: — Գրքերի աշխարհ, 1976, 15 հուլիսի:

Петросян Т. Еще один «толковый». Рец. на кн.: Агаян Э. Б. Толковый словарь современного армянского языка.

Պետրոսյան Հ. Ականավոր գիտնական-մանկավարժը: [Էդվարդ Աղայանի ծննդյան 70-ամյակի առթիվ]: — Սովետ. մանկավարժ, 1983, № 5, էջ 69—73:

Петросян Г. Видный ученый-педагог: [К 70-летию со дня рождения Эдварда Агаяна].

Պետրոսյան Հ. Բազմաձևատակ գիտնականն ու մանկավարժը: [Է. Աղայանի ծննդյան 60-ամյակի առթիվ]: — Գրական թերթ, 1973, 13 ապր.: Պետրոսյան Г. Заслуженный ученый и педагог: [К 60-летию со дня рождения Э. Агаяна].

Պետրոսյան Հ. Գիտնական ուսուցիչը: [Է. Աղայանի մասին]: — Սովետ. դպրոց, 1963, 22 մարտի:

Петросян Г. Ученый учитель: [Об Э. Агаяне].

Պետրոսյան Հ. Գրախոս. Աղայան է. Բ. Գրաբարի քերականություն. Հ. 1, գիրք 1. Հնչյունաբանություն: Եր., 1964: — Տեղեկագիր /ՀՍՍՀ ԳԱ. Հաս. գիտ., 1964, № 9, էջ 87—91:

Петросян Г. Рец. на кн.: Агаян Э. Б. Грамматика древнеармянского языка. Т. I, ч. I. Фонетика.

Պետրոսյան Հ. Մայրենիին արժանի կոթող: Գրախոս. Աղայան է. Բ. Արդի հայերենի բացատրական բառարան: Հ. 1—2: Ե., 1976: — Գրական թերթ, 1978, 7 հուլիսի:

Петросян Г. Достойный памятник родному языку. Рец. на кн.: Агаян Э. Б. Толковый словарь современного армянского языка.

Պետրոսյան Հ. Զ. Հայագիտական նոր ուսումնասիրություն: Գրախոս. Աղայան է. Բ. Հայ լեզվաբանության պատմություն. Հ. 1: Եր., 1958: — Տեղեկագիր /ՀՍՍՀ ԳԱ. Հաս. գիտ., 1959, № 8, էջ 93—97:

Петросян Г. З. Новое исследование по арменистике. Рец. на кн.: Агаян Э. Б. История армянского языкознания. Т. I.

Պետրոսյան Հ. Աղայան էդուարդ Բագրատի: (Մենդյան 70-ամյակի առթիվ): — Հայոց լեզու և գրակ.: Միջբուհական ժողովածու: Եր., 1983, № 1—2, էջ 7—39:

Петросян Г. Эдуард Багратович Агаян: (К 70-летию со дня рождения).

Պրոֆեսոր էդ. Աղայանի 60-ամյակը: — Բանբեր երեանի համալս. Հաս. գիտ., 1973, № 1, էջ 280—281:

60-летие профессора Э. Агаяна.

Զրաշյան Է. [էդուարդ Աղայան: Մենդյան 70-ամյակի առթիվ]: Երեւանի համալս., 1983, 16 ասր.:

Джрбашян Э. [Эдуард Агаян: К 70-летию со дня рождения].

Ջոնատյան Թ. Արժեքավոր ներդրում հայ բառարանագրության մեջ: Գրախոս. Աղայան է. Բ. Արդի հայերենի բացատրական բառարան: Հ. 1—2: Եր., 1976: — Սովետ. Հայաստան, 1977, 25 մարտի:

Джуарян Т. Ценный вклад в армянскую лексикографию. Рец. на кн.: Агаян Э. Б. Толковый словарь современного армянского языка.

Սարգսյան Ա. Ե. Գրախոս. Աղայան է. Բ. Արդի հայերենի բացատրական բառարան: Հ. 1—2: Եր., 1976: — Բարձր. և միջն. մասնագիտ. կրթ., 1977, № 2, էջ 20—22:

Саркисян А. Е. Рец. на кн.: Агаян Э. Б. Толковый словарь современного армянского языка:

Սարգսյանյան Բ. Հայոց լեզվի նոր դասագիրքը պետք է բարեփոխվի: Գրախոս. Աղայան է. Բ., Բարսեղյան Հ. Խ. Հայոց լեզու: Դասագիրք 5—7-րդ դաս. համար: Եր., 1965: — Հայոց լեզուն և գրակ. դպրոցում, 1967, № 1, էջ 51—53:

Саруханян Б. Необходимо улучшить новый учебник армянского языка. Рец. на кн.: Агаян Э. Б., Барсегян О. Х. Армянский язык. Учебник для 5—7 классов.

Ստեփանյան Գ. Աղայան էդուարդ: — Ստեփանյան Գ. Կենսագրական բառարան: Եր., 1973, հ. 1, էջ 66:

Степанян Г. Агаян Эдуард.

Սուրիաշյան Ա. Ականավոր լեզվաբանը և հայագետը: [է. Աղայանի 45նդյան 70-ամյակի առթիվ]: — Սովետ. Հայաստան, 1983, 20 ապր.:

Сукиасян А. Видный языковед и арменовед: [К 70-летию со дня рождения Э. Агаяна].

Սուրիաշյան Ա. Արժեքավոր աշխատությունն հայ լեզվաբանության պատմության մասին: Գրախոս. Աղայան է. Բ. Հայ լեզվաբանության պատմություն: Հ. 1: Եր., 1958: — Սովետ. Հայաստան, 1959, № 3, էջ 21—22:

Сукиасян А. Ценный труд по истории армянского языкознания. Рец. на кн.: Агаян Э. Б. История армянского языкознания. Т. I.

Տեր-Վազարյան Մ. Ուշագրավ աշխատություն Մեղրու բարբառի մասին: Գրախոս. Աղայան է. Բ. Մեղրու բարբառը: Ե., 1954: — Սովետ. Հայաստան, 1954, 13 ապր.:

Тер-Газарян М. Примечательный труд о мегринском диалекте. Рец. на кн.: Агаян Э. Б. Мегринский диалект.

Փիլիպոսյան Ռ. Բարեփոխությունից դարոցը կշահի: Գրախոս. Աղայան է. Բ., Բարսեղյան Հ. Խ. Հայոց լեզու: Դասագիրք 5—7-րդ դաս. համար: Ե., 1965: — Հայոց լեզուն և գրակ. դարոցում, 1966, № 5, էջ 54—55:

Пилипосян Р. Доработка учебника поможет школе. Рец. на кн.: Агаян Э. Б., Барсегян О. Х. Армянский язык: Учебник для 5—7 классов.

Мелкумян Р., Сантадзе Р. Новый учебник по языкознанию. Рец. на кн.: Агаян Э. Б. Введение в языкознание. Ер., 1952.—Коммунист, 1954, 3 февр.

ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԺԱՄԱՆԱԿԱԳՐԱԿԱՆ ՑԱՆԿ

ХРОНОЛОГИЧЕСКИЙ УКАЗАТЕЛЬ ТРУДОВ

1940

Հայոց լեզու: Օժանդակ ձեռնարկ հայոց լեզվի կոնսուլտանտի և հե-
ռակայողների համար: — Եր.: Խորհրդ. Հայաստան, 1940. — 39 էջ: [Գ.
Ստեփանյանի հետ համատեղ]:

Армянский язык. Вспомогательное пособие по армянскому язы-
ку для заочников и консультанта.

Ուղղագրական բարեփոխությունը: — Սովետ. դպրոց, 1940, 22 սեպտ.:
Орфографическая реформа.

1941

Քննություն Մեղրու բարբառի: — Գիտ. աշխատ. լրկանի պետ. հա-
մալ., 1941, հ. 19, էջ 251—471:

Исследование мегринского наречия.

1945

Լեզվաբան Պողոս Հովնանյան: — Տեղեկագիր /ՀՍՍՌ ԳԱ. Հաս. գիտ.,
1945, № 5, էջ 41—51:

Языковед Погос Овпянян.

1946

Աղվանից ամսանունները: — Տեղեկագիր /ՀՍՍՌ ԳԱ. Հաս. գիտ., 1946,
№ 5, էջ 61—65:

Название месяцев у агванцев.

Հայ լեզվաբանությունը 25 տարում: —Տեղեկագիր /ՀՍՍՌ ԳԱ. Հաս. գիտ., 1946, № 1, էջ 61—73:

Армянское языковедение за двадцать пять лет.

Պարսից գրականության սկիզբը: —Տեղեկագիր /ՀՍՍՌ ԳԱ. Հաս. գիտ., 1946, № 7, էջ 39—49: Անի (Քեյրուիթ), 1952, № 10, էջ 548—555:

Начало персидской литературы.

Գրախոս. Կորյուն Մ. Առաքելյան, Հեքիաթներ, պատմվածքներ: Եր., Հայպետհրատ, 1945: —Ավանդարդ, 1946, 18 ապր.::

Рец. Корюн М. Басни, сказки, рассказы.

Лингвистика Армении за 25 лет.—Изв./АН СССР. Отд-ние литературы и языка, 1946, т. 5, вып. I, с. 69—76.

1947

Ընդհանուր լեզվաբանության դասընթաց: —Եր., 1947. —279 էջ. — (ՀՍՍՌ հեռակա մանկավարժ. ին-տ):

Курс общего языковедения.

Լեզվաբանական դիտողություններ: —Տեղեկագիր /ՀՍՍՌ ԳԱ. Հաս. գիտ., 1947, № 7, էջ 51—58:

Лингвистические заметки.

Նիզամիի կյանքն ու ստեղծագործությունը: —Սովետ. գրակ. և արվեստ, 1947, № 9, էջ 80—88:

Жизнь и творчество Низами.

Նիզամի Գյանջևի: —Սովետ. Հայաստան, 1947, № 9, էջ 20—22:

Низами Гянджеви.

Արևելքի մեծ երգիչը: (Նիզամու ծննդյան 800-ամյակի առթիվ):—Սովետ. Հայաստան, 1947, 28 սեպտ.:

Великий певец Востока: (К 800-летию со дня рождения Низамы).

Беличие поэта: (К 800-летию со дня рождения Низами Гянджеви).—Коммунист, 1947. 28 сент.

1948

Լեզվի ծագումը և զարգացումը: —Եր., ՀՍՍՌ ԳԱ հրատ., 1948. —59 էջ:

Происхождение и развитие языка.

Նիզամի Գյանջևի. —Եր.: ՀՍՍՌ ԳԱ հրատ., 1948. —89 էջ:
Низами Гянджеви.

Սովետահայ գրական լեզուն որպես հայ ժողովրդի համազգային լեզու —Աշխատ. ժողովածու |ՀՍՍՌ ԳԱ Ն. Ցա. Մանր անվ. Լեզվի ին-տ, 1948, հ. 3, էջ 125—140:

Советский армянский литературный язык—общенациональный язык всех армян.

Նիզամի Գյանջևի: —Անի (Քեյրուք), 1948, № 12, էջ 652—655:
Низами Гянджеви.

Ալիշեր Նավոյի: [Մենդյան 500-ամյակի առթիվ]: —Սովետ. գրակ. և արվեստ, 1948, № 5, էջ 139—149:

Алишер Навои: [К 500-летию со дня рождения].

Գեղարվեստական խոսքի հանճարեղ վարպետը: [Ալիշեր Նավոյի]: —Գրական թերթ, 1948, 18 մայիսի:

Гениальный мастер художественного слова: [Алишер Навои].

Ուրբեկական գրականության հիմնադիրը: [Ալիշեր Նավոյի ծննդյան 500-ամյակի առթիվ]: —Սովետ. Հայաստան, 1948, 15 մայիսի:

Основоположник узбекской литературы: [К 500-летию со дня рождения Алишера Навои].

Լեզվաբանության ներածությունն ըստ լեզվի նոր սամանքի. — Եր., 1949. — IV, 384 էջ. — (Երևանի պետ. համալս.):

Введение в языковедение по новому учению о языке.

Մրադիր պարսկական գրականության. — Եր.: Երևանի համալս. հրատ., 1949. — 23 էջ:

Программа по персидской литературе.

Լեզվաբանական դիտողություններ: — Տեղեկագիր /ՀՍՍՌ ԳԱ. Հաս. գիտ., 1949, № 4, էջ 39—46:

Лингвистические заметки.

Հնդգեմ բուրժուական լեզվաբանության ուղեգրվներ: — Գրական թերթ, 1949, 30 հուլիս:

Против рецидивов буржуазного языкознания.

За идейную чистоту советского языкознания. — Лит. газ., 1949, 19 окт.

1950

Լատիներեն լեզվի քերականություն: Գիրք 1. Ձևաբանություն. — Եր.: Երևանի համալս. հրատ., 1950. — 181 էջ:

Грамматика латинского языка. Кн. I. Морфология.

Պատմահամեմատական մեթոդը և նրա դերը լեզվաբանության մեջ: — Տեղեկագիր /ՀՍՍՌ ԳԱ. Հաս. գիտ., 1950, № 11, էջ 17—31:

Историко-сравнительный метод и его роль в языкознании.

Նիկոլայ Յակովլևիչ Մարր [Ծննդյան 85 և մահվան 15-ամյակի առթիվ]: — Սովետ. Հայաստան, 1950, 6 հունվ.:

Николай Яковлевич Марр: [К 85-летию со дня рождения и 15-летию со дня смерти].

Основоположник советского языкознания: [К 85-летию со дня рождения Н. Я. Марра]. — Коммунист, 1950, 6 янв.

Լեզվի ծագման հարցը ստալինյան լեզվաբանական ուսմանը լույսի տակ: — Գիտ. աշխատ. /Երևանի համալս. ֆիլոլ. սերիա, 1951, հ. 34, էջ 41—53:

Вопрос происхождения языка в свете сталинского учения о языке.

Առաջաբան: — Աճառյան Հ. «Հայոց լեզվի պատմություն» գրքում: Եր., 1951, մ. 2, էջ V—XIX:

Предисловие.—В кн.: Ачарян Р. История армянского языка. Ч. 2.

Խմբ. Աճառյան Հ. Հայոց լեզվի պատմություն. Հ. 2.—Եր.: Երևանի համալս. հրատ., 1951. — 608 էջ:

Ред. Ачарян Р. История армянского языка, Т. 2.

Աշխատենք ավելի լարված: [Ի. Ստալինի «Մարքսիզմը և լեզվաբանության հարցերը» աշխատության լույս ընծայման տարեկիցի առթիվ]: — Սովետ. ուսանող, 1951, 20 հունիսի:

Будем работать более напряженно: [К годовщине выхода в свет труда И. В. Сталина «Марксизм и вопросы языкознания»].

Պատմական տարեդարձ: [Ի. Վ. Ստալինի «Մարքսիզմը և լեզվաբանության հարցերը աշխատության հրատարակման տարեդարձի առթիվ]: — Ավանգարդ, 1951, 20 հունիսի:

Историческая годовщина: [К годовщине выхода в свет труда И. В. Сталина «Марксизм и вопросы языкознания»].

Լեզվաբանության ներածություն: (Ուս. ձեռնարկ ֆիլոլ. ֆակ. համար). — Եր., 1952. — 634 էջ. — (Երևանի համալս.):

Նույնը. — 2-րդ վերամշ. հրատ. — Եր.: Հայպետուսման հրատ, 1963, — 639 էջ:

Նույնը. — 3-րդ հրատ. — Եր.: Միտք, 1967. — 638 էջ:

Введение в языкознание: (Учеб. пособие для филол. фак.).

Որակական անցումները լեզվի մեջ: —Տեղեկագիր /ՀՍՍՌ ԳԱ. Հաս. գիտ., 1952, № 9, էջ 25—46:

Качественные переходы в языке.

Հրաչյա Աճառյան: —Աճառյան Հ. «Քննություն Վանի բարբառի» գրքում. —Եր., 1952, էջ I—III:

Рачья Ачарян.—В кн.: Ачарян Р. Исследование Ванского диалекта.

Խմբ. Աճառյան Հր. Լիակատար քերականություն հայոց լեզվի: Համառոտությամբ 562 լեզուների Պատարասեց տպագր. էդ. Աղայան. —Եր., ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1952—1971:

Ներածություն. 1955. 655 էջ:

Հ. 1. 1952. 479 էջ:

Հ. 2. 1954. 478 էջ:

Հ. 3. 1957. 1012 էջ:

Հ. 4. Գիրք 1. 1959. 594 էջ:

Գիրք 2. 1961. 543 էջ:

Հ. 5. 1965. 430 էջ:

Հ. 6. 1971. 845 էջ:

Ред. Ачарян Р. Полная грамматика армянского языка в сравнении с 562 языками: Вступление; Т. 1—6/Подгот. к изд. Э. Б. Агаян.

Языкознание в Армении.—Вопр. языкознания, 1952, № 1, с. 110—116.

1954

Մեղրու բարբառը. —Եր., 1954. —408 էջ.— (ՀՍՍՌ ԳԱ լեզվի ին-տի: Հայերեն բարբառներ, № 2):

Мегринский диалект.

Հուզող հարցեր: [Լեզվի մաքրության մասին]: —Սովետ. ասանդ., 1954, 22 հունվ.:

Волнующие вопросы: [О чистоте армянского языка].

Խմբ. Աճառյան Հր. Լիակատար քերականություն հայոց լեզվի: Համեմատությամբ 562 լեզուների: Հ. 2: —Տե՛ս 1952 թ.:

Րեժ. Ачарян Р. Полная грамматика армянского языка в сравнении с 562 языками.—См. 1952 г.

Խմբ. Ռոս-հայերեն բառարան: 4 հատորով. —Եր.: ՀՍՍՌ ԳԱ հրատ., 1954—1956:

Հ. 1. 1954. 750 էջ: [Գ. Ա. Ղափանցյանի, Ռ. Լ. Մելքոնյանի հետ համատեղ]:

Հ. 2. 1956. 688 էջ: [Ս. Ղ. Ղազարյանի հետ համատեղ]:

Րեժ. Русско-армянский словарь: В четырех томах. Т. 1—2.

Խմբ. Աճառյան Հր. Գրաբարի ուսուցիչ. —Եր.: Երևանի համալս. հրատ., 1954. —134 էջ:

Րեժ. Ачарян Р. Учебник грабара.

1955

Հրաչյա Աճառյանը և իր «Լիակատար քերականության ներածությունը»: —Աճառյան Հ. «Լիակատար քերականություն հայոց լեզվի: Համեմատությամբ 562 լեզուների: Ներածություն» գրքում: Եր., 1955, էջ 1—XXIV:

Рачья Ачарян и его «Введение в полную грамматику».

Ստուգաբանական պրպտումներ: —Տեղեկագիր /ՀՍՍՌ ԳԱ. Հաս. գիտ., 1955, № 11, էջ 35—41:

Этимологические изыскания.

Արևմտահայերենի դիրքի և այսուհետև նրա ունենալիք դերի մասին: —Նոր կյանք (Բուխարեստ), 1955, 1 հոկտիս:

Западно-армянский литературный язык и его дальнейшая роль.

Խմբ. Աճառյան Հր. Լիակատար քերականություն հայոց լեզվի: Համեմատությամբ 562 լեզուների: Ներածություն: —Տե՛ս 1952 թ.:

Րեժ. Ачарян Р. Полная грамматика армянского языка в сравнении с 562 языками: Введение.—См. 1952 г.

Խմբ. Սեակ Գ. Ժամանակակից հայոց լեզվի դասընթաց: —Եր.: Երևանի համալս. հրատ., 1955. — 357 էջ:

Реѡ. Севак Г. Курс современного армянского языка.

1956

Գիտական գործունեության համառոտ ակնարկ: —«Հրաշյա Հակորի Աճառյան: [Կենսամատենագիտություն]» գրքում: Եր., 1956, էջ 5—56:

Краткий очерк научной деятельности: [Грация Акоповича Ачаряна].

Ականավոր լեզվաբան: [Հր. Աճառյանի ծննդյան 80-ամյակի առթիվ]: —Սովետ. Հայաստան, 1956, № 3, էջ 25—27:

Выдающийся языковед: [К 80-летию со дня рождения Р. Ачаряна].

Խմբ. Հրաշյա Հակորի Աճառյան: [Կենսամատենագիտություն]. —Եր.: ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1956. —105 էջ:

Реѡ. Грация Акопович Ачарян: [Биобиблиография].

Խմբ. Ռուս-հայերեն բառարան: Հ. 2: —ՏԵՍ 1954 թ.:

Реѡ. Русско-армянский словарь. Т. 2.—См. 1954 г.

Գրախոս. Արժեքավոր ուսումնասիրություն: Ղազարյան Ս. Ժամանակակից հայոց լեզուն և ուղեղների դերը նրա զարգացման մեջ: Եր., 1955: —Սովետ. Հայաստան, 1956, 21 օգոստ.:

Реѡ. Ценное исследование. Қазарян С. Современный армянский язык и роль русского языка в его развитии.

1957

Պատմահամեմատական մեթոդը լեզվաբանության մեջ. —Եր.: Երևանի համալս. հրատ., 1957. —46 էջ:

Сравнительно-исторический метод в языкознании.

Գողթան < Գողթն տեղանունը: —Տեղեկագիր /ՀՍՍՌ ԳԱ. Հաս. գիտ., 1957, № 12, էջ 51—52:

Название местности Гохтан < Гохтн.

Պատմահամեմատական մեթոդը: Գիտ. սեսիա: — «Զեկուցումներ թեզիսներ» գրքում: Եր., 1957, էջ 129—131:

Сравнительно-исторический метод.

Խմբ. Աճառյան Հ. Հիսկատար քերականություն հայոց լեզվի: Համեմատությամբ 562 լեզուների: Հ. 3: — ՏԵՄ 1952 թ.:

Ред. Ачарян Р. Полная грамматика армянского языка в сравнении с 562 языками. Т. 3.—См. 1952 г.

Թաղմ. Այնի Սադրիդդին. Բուխարա: — Եր.: Հայպետհրատ, 1957. — 330 էջ: [Վ. Մելիքյանի հետ համատեղ]:

Пер. Айни Садриддин. Бухара. [Совместно с В. Меликяном].

1958

Հայ լեզվաբանության պատմություն: (Սկզբից մինչև մեր օրերը): Երկու հատորով. — Եր.: Երևանի համալս. հրատ., 1958—1962:

Հ. 1. 1958. 411 էջ:

Հ. 2. 1962. 387 էջ:

История армянского языкознания: (С начала до наших дней). В 2-х т.

Բարբառային հնագույն տարրերություններ հայերենում: (Ուսումնասիրություն): — Տեղեկագիր /ՀՍՍՌ ԳԱ. Հաս. գիտ., 1958, № 5, էջ 68—80:

Древние диалектные различия в армянском языке.

Նոր հայերեն բարբառների առաջացման հարցի մասին: — Պատմա-բանասիր. հանգույն /ՀՍՍՀ ԳԱ, 1958, № 2, էջ 211—233:

К вопросу о возникновении новоармянских диалектов.

Բարբառային հնագույն տարրերություններ հայերենում: — «Երևանի պետ. համալս. 41-րդ գիտ. սեսիա: Թեզիսներ» գրքում: Եր., 1958, էջ 78—79:

Древние диалектные различия в армянском языке.

1959

Անշարան: —Օմար Խայամ. «Քառյակներ» գրքով: Եր., 1959, էջ. 3—14:

Вступительная статья.—В кн.: Омар Хайам. Четверостишия.

Խմբ. Հրակատար քերականության հայոց լեզվի: Համեմատական 562 լեզուների: Հ. 4, գիրք 1: —ՏԵՄ 1952 թ.:

Ред. Полная грамматика армянского языка в сравнении с 562 языками. Т. 4, кн. I.—См. 1952 г.

Թարգմ. Հազար ու մեկ գիշեր: Հնարի հերթաթերթ. —Եր.: Հայպետհրատ, 1959. —687 էջ: [Վ. Տալլանի հետ համատեղ]:

Пер. Тысяча и одна ночь: Избранные сказки. [Совместно с В. Тальяном].

Введение в языкознание: Учебник для вузов СССР.—Ер.: Изд-во Ереванского ун-та, 1959.—616 с.

1960

Գրախոս. Կուսիկյան Հ. Կ. Ակնարկներ արդի հայերենի պատմական շարահյուսության: Մ., 1959: [Ռուս. լեզվ.]: —Պատմա-բանասիր. հանդես /ՀՍՍՀ ԳԱ, 1960, № 1, էջ 248—255:

Рец. Кусикян И. К. Очерки исторического синтаксиса современного армянского языка.

О генезисе армянского консонантизма.—Вопр. языкознания, 1960, № 4, с. 37—52.

1961

Հայերենի հնչույթային համակարգի պատմությունը: —Պատմա-բանասիր. հանդես /ՀՍՍՀ ԳԱ, 1961, № 2, էջ 67—90:

Из истории фонемной системы армянского языка.

Ստուգաբանություններ: —Տեղեկագիր [ՀՍՍՀ ԳԱ. Հաս. գիտ., 1961, № 8, էջ 85—90:

Этимологии.

Հրաչյա Աճառյան: (Մենդյան 85-ամյակի առթիվ): —Զարթոնք (Բեյրութ), 1961, 18, 19 մայիսի:

Рачия Ачарян: (К 85-летию со дня рождения).

Խմբ. Հիսկատար քերականություն հայոց լեզվի: Համեմատությամբ 562 լեզուների: Հ. 4, գիրք 2: —ՏԵՄ 1952 թ.:

Ред. Полная грамматика армянского языка в сравнении с 562 языками. Т. 4, кн. 2.—См. 1952 г.

1962

Հայ լեզվաբանության պատմություն: Հ. 2: —ՏԵՄ 1958 թ.:

История армянского языкознания. Т. 2.—См. 1958 г.

Մեսրոպյան այբուբենը և ուղղագրությունը: —Պատմա-բանասիր. հանդես [ՀՍՍՀ ԳԱ, 1962, № 2, էջ 26—38:

Месроповский алфавит и орфография.

Կյանքի և գիտական գործունեության համառոտ ակնարկ: —«Ստեփան Սարգսի Մալխասյանց: [Կենսամատենագիտություն]» գրքում, Եր., 1962, էջ 7—26:

Краткий очерк жизни и научной деятельности: [Степана Саркисовича Малхасянца].

Գրախոս. Արծեթավոր ներդրում: Արրահամյան Ա. Բայը ժամանակակից հայերենում. Գիրք 1: Եր., 1962: —Սովետ. գպրոց, 1962, 14 դեկտ.:

Рец. Ценный вклад: Абрамян А. Глагол в современном армянском языке. Кн. I.

Ամար է նրա վառած ջահը: [Մաշտոցի մասին]: —Երևանի համալս., 1962, 16 մայիսի:

Неугасаем зажженный им факел: [О Маштоце].

Գրախոս. Հայոց լեզվի պատմության հարցերը նորագույն ուսումնասիրություններում: [Գ. Ղափանցյանի, Ս. Ղազարյանի, Գ. Զահեդյանի, Ի. Կոսիկյանի, Թ. Ղարազուլյանի աշխատ. մասին]:—Պատմա-րանասիր. հանդես /ՀՍՍՀ ԳԱ, 1962, № 1, էջ 247—268:

Рец. Вопросы истории армянского языка в новейших исследованиях.

Հայերենի մշակումն ու զարգացումը բոլորիս գործն է: —Երևան, 1962, 29 ասպր.: Լրաբեր (Նյու-Յորք), 1962, 26 հունիսի:

Обогащение и развитие армянского языка дело всех нас.

Մեսրոպ Մաշտոցը և հայ գրերի ստեղծումը: —Սովետ. վրաստան, 1962, 22 մայիսի:

Месроп Маштоц и создание армянского алфавита.

Մեսրոպյան հայերենը: —Սովետ. դպրոց, 1962, 13 հունիսի:

Месроповский период древнеармянского языка.

Մաշտոցից մինչև միշին հայերեն: —Սովետ. Հայաստան, 1962, 20 ասպր.: Լրաբեր (Նյու-Յորք), 1962, 20 մայիսի:

От Маштоца до среднеармянского языка.

Մեսրոպ Մաշտոցը՝ գիտնական: —Գրական թերթ, 1962, 30 մարտի:
Месроп Маштоц—ученый.

«Պատմա-րանասիրական հանդես»: (Հրատարակման 5-րդ տարեդարձի առթիվ): —Սովետ. Հայաստան, 1962, 11 ասպր.: [Կ. Ղաֆազարյանի հետ համատեղ]:

«Историко-филологический журнал»: [К 5-ой годовщине со дня издания].

Խմբ. Ստեփան Սարգսի Մալխասյանց: [Կենսամատենագիտություն] /Կազմ. Ռ. Բարաջանյան. —Եր.: ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1962. —79 էջ:

Րեժ. Տեփան Տարկիսովիչ Մալխասյան: [Биобиблиография].

Հաստ. պատր. Աճառյան Հ. Հայոց անձնանունների բառարան: Հ. 5. —Եր.: Երևանի համալս. հրատ., 1962. — 382 էջ: [Գ. Գարեգինյանի հետ համատեղ]:

Подгот. к изд. Ачарян Р. Словарь армянских личных имен. [Совместно с Г. Гарегиняном].

Խմբ. երկրաչափություն և զգիտիկ /Տեքստը հրատ. պատրաստեցին Գ. Բ. Պետրոսյան, Ա. Գ. Արրահամյան. —Եր., ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1962. —287 էջ:

Րեժ. Геометрия Евклида.

Փոխադր. Դյումա-որդի Ա. Կամելիազարդ տիկինը /Թարգմ. ֆրանս. ժ. Շիրակացի, ժամանակակից գրակ. լեզվի փոխադրեց էդ. Աղայան. —Եր.: Հայպետհրատ, 1962. —224 էջ:

Перелож. Дюма —сын. А. Дама с камелиями.

1963

Լեզվաբանության ներածություն: —ՏԵՄ 1952 թ.

Введение в языкознание. —См.: 1952 г.

Բայկազմությունը ժամանակակից հայերենում: (Կառուցվածքային վերլուծություն): —Տեղեկագիր /ՀՍՍՀ ԳԱ. Հաս. գիտ., 1963, № 5, էջ 19—30:

Образование глагола в современном армянском языке: (Структурный анализ).

Բայի ձևաբանական կառուցվածքը ժամանակակից հայերենում: (Կառուցվածքային վերլուծություն): —Պատմա-բանասիր. հանդես /ՀՍՍՀ ԳԱ, 1963, № 3, էջ 239—269:

Морфологическая структура глагола в современном армянском языке: (Структурный анализ).

Մեսրոպյան այբուբենը և ուղղագրությունը: — «Մեսրոպ Մաշտոց» ժողովածուում: Եր., 1963, էջ 57—84:

Месроповский алфавит и правописание.—В сб.: «Месроп Маш-
тоц».

Հայոց լեզվի մշակման ու հարստացման և բարբառների դերի մա-
սին: — Սովետ. գրակ., 1963, № 6, էջ 108—118:

Об обогащении армянского языка и роли диалектов.

Հրաչյա Աճառյան: (Մեծ գիտնականի հիշատակին): — Սովետ. դպ-
րոց, 1963, 31 մայիսի:

Рачья Ачарян: (К памяти великого ученого).

1964

Գրաբարի քերականություն: 2 հատորով. — Եր.: ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ.,
1964.— (ՀՍՍՀ ԳԱ լեզվի ին-տ):

Հ. 1. Սինխրոնիա: Գիրք 1. Հնչյունաբանություն: 363 էջ:

Грамматика древнеармянского языка. Т. I. Синхрония. Кн. I.
Фонетика.

1965

Հայոց լեզու (Դասագիրք 5—7-րդ դաս. համար.). — Եր.: Լույս,
1965. — 351 էջ: [Հ. Բարսեղյանի հետ համատեղ]:

Армянский язык: Учебник для 5—7 классов.

Մանուկ Արեղյանի լեզվաբանական ծառանգությունը: — Տեղեկագիրք
/ՀՍՍՀ ԳԱ. Հաս. գիտ., 1965, № 3, էջ 3—18:

Лингвистическое наследие Манука Абеяна.

Բազմալատակ, մեծ գիտնականը: [Ն. Ցա. Մառի ծննդյան 100-ամ-
յակի առթիվ]: — Գրական թերթ, 1965, 8 հունիս:

Великий, заслуженный ученый: [К 100-летию со дня рождения
Н. Я. Марра].

Խմբ. Հիսկատար բերականություն հայոց լեզվի: Համեմատություն 562 լեզուների: Է. 5: —ՏԵՄ 1952 թ.:

Ред. Полная грамматика армянского языка в сравнении с 562 языками. Т. 5.—См. 1952 г.

Об одном фонетическом законе древнеармянских диалектов.—
Lingua posnaniensis, 1965, t. 10, s. 7—14.

1966

Հայոց լեզու: Դասագիրք 5—7-րդ դաս. համար: —ՏԵՄ 1965 թ.:
Армянский язык: Учебник для 5—7 классов.—См. 1965 г.

Բառաբանություն: —Լրաբեր հաս. գիտ. /ՀՍՍՀ ԳԱ, 1966, № 12, էջ 110—112:

Лексикологические изыскания.

Ժամանակակից հայերենի հոլովները: —Պատմա-բանասիր. հանդես /ՀՍՍՀ ԳԱ, 1966, № 4, էջ 117—140:

Падежи в современном армянском языке.:

Մեծ հայագետը: [Հր. Աճառյանի ծննդյան 90-ամյակի առթիվ]:
—Հայրենիքի ձայն, 1966, 13 մարտի:

Крупный арменовед: [К 90-летию со дня рождения Р. Ачаряна].

Рачья Ачарян: (К 90-летию со дня рождения).—Лит. Армения, 1966. № 3, с. 68—73.

Грация Ачарян: (К 90-летию со дня рождения).—Коммунист, 1966, 22 марта.

1967

Ժամանակակից հայերենի հոլովումը և խոնարհումը: (Կառուցված-
քային վերլուծություն). —Եր.: ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1967. —403 էջ: —
(ՀՍՍՀ ԳԱ Հր. Աճառյանի անվ. լեզվի ին-տ):

Склонение и спряжение в современном армянском языке:
(Структурный анализ).

Լեզվաբանության ներածություն: —ՏԵՄ 1952 թ.:

Введение в языкознание.—См. 1952 г.

Հայոց լեզու: Դասագիրք 5—7-րդ դաս. համար: —ՏԵՄ 1965 թ.:

Армянский язык: Учебник для 5—7 классов.—См. 1965 г.

Լեզվական կառուցվածքի մակարդակը: —Բանբեր Երևանի
համալս. Հաս. գիտ., 1967, № 1, էջ 73—95:

Структурные уровни языка.

Հնդեվրոպական gег արմատը հայերենում: —Լրաբեր Հաս. գիտ.
/ՀՍՍՀ ԳԱ, 1967, № 5, էջ 62—65:

Индоевропейский корень gег в армянском языке.

Նոր ստուգաբանություններ: —Պատմա-բանասիր. հանդես /ՀՍՍՀ ԳԱ,
1967, № 4, էջ 25—38:

Новые этимологии.

Սովետահայ լեզվաբանության անցած ուղին: —Բանբեր Երևանի հա-
մալս. Հաս. գիտ., 1967, № 3, էջ 106—122:

Пройденный путь армянского советского языкознания.

Խմբ. Աճառյան Հ. Կյանքիս հուշերից. —Եր.: Միտք, 1967. —458 էջ:
Ред. Ачарян Р. Из моих воспоминаний.

Խմբ. Սուբիասյան Ա. Հայոց լեզվի հոմանիշների բառարան: Պա-
րունակում է 83.000 բառ և դարձվածաբանական միավոր. —Եր.: ՀՍՍՀ
ԳԱ հրատ., 1967. —683 էջ: [Գ. Գ. Սեակի հետ համատեղ]:

Ред. Сукиасян А. Словарь синонимов армянского языка: Содер-
жит 83.000 слов и словосочетаний. [Совместно с Г. Г. Севаком].

Խմբ. Մուրադյան Հ. Դ. Կաթավարերի բարբառը. — Եր.: ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1967, 236 էջ:

Ред. Мурадян О. Д. Қакавабердский диалект.

1968

Հայոց լեզու: Դասագիրք 5—7-րդ դաս. համար: — ՏԵՄ 1965 թ.:

Армянский язык: Учебник для 5—7 классов.—См. 1965 г.

Ստուգաբանական նոթեր: — Բանբեր Երևանի համալս. Հաս. գիտ., 1968, № 1, էջ 171—178:

Этимологические заметки.

Հայագիտության բազմաբեղուն մշակը: [Հ. Աճառյանի մասին], — Դարուն, 1968, № 4—5, էջ 158—164:

Плодотворный труженник арменистики: [О Р. Ачаряне].

Հրաշյա Աճառյան: — Երևանի համալս., 1968, № 3, էջ 65—67:
Рачия Ачарян.

Սիրենք մեր լեզուն: [Հայոց լեզվի մաթրոնիայի մասին]: — Երևանի
յան Երևան, 1968, 4 ամիս:

Возлюбим наш язык: [О чистоте армянского языка].

Բաց նամակ Նաիրի Զարյանին: [«Սովետ. Հայաստան» թերթի
1968 թ. մայիսի 21-ի համարում հրատ. հիւլիթի տոնթով]: — Սովետ.
Հայաստան, 1968, 20 հունիսի:

Открытое письмо Наири Заряну: [По поводу выступления, на-
печ. в газ. «Совет. Айастан», 1968, 20 июня].

Խմբ. Աճառյան Հ. Հայոց գրերը /Տեքստը պատրաստեց է. Բ. Աղա-
յան. — Եր.: Հայաստան, 1968. — 402 էջ:

Ред. Ачарян Р. Армянские письма.

Дистрибутивный метод и определение лингвистических единиц

разных уравнений.—Вести. Ерев. ун-та. Обществ. науки, 1968, № 3, с. 73—80.

1969

Հայոց լեզուի Գասազիրք 5—7-րդ դաս. համար: —Տե՛ս 1965 թ.:
Армянский язык: Учебник для 5—7 классов.—См. 1965 г.

Գոյութիւն ունեցե՞լ է արդո՞ր նախամարտային հայկական գիր ու գրականութիւն: [Ս. Ս. Ալվազյանի «Հայկական այբուրենի ծագման հարցի շուրջը» հոդվածի առթիվ]: —Գիտ. և տեխնիկա, 1969, № 12, էջ 33—40:

Существовали ли домесроповский армянский алфавит и армянская литература?

Հայագիտական կենտրոնը համալսարանում: —Բարձր. և միջն. մասնագիտ. կրթ., 1969, № 6, էջ 17—18:

Центр по арменистике в университете.

Դրախոս. Տեր-Խաչատրյան Ա., Գանգրուի Հ., Տոնիկյան Կ. Փ. Հայոց լեզվի նոր բառարան: Բեյրութ, 1968: —Բանբեր Երևանի համալս., 1969, № 1, էջ 258—261:

Рец. Тер-Хачатурян А., Гангруи Г., Тоникян К. П. Новый словарь армянского языка. Бейрут, 1968.

Վաստակաշատ բանասեր: [Գ. Ստեփանյանի ծննդյան 60-ամյակի առթիվ]: —Սովետ. Հայաստան, 1969, 22 մարտի:

Заслуженный филолог: [К 60-летию со дня рождения Г. Степаняна].

Հին շփոթի բավիղներում: [Գ. Սևակի «Մեր բալի խոնարհման համակարգի շուրջը» հոդվածի առթիվ]: —Գրական թերթ, 1969, 10 հունվ.:

В лабиринте старой путаницы: [По поводу статьи Г. Севака «К системе спряжения нашего глагола»].

Zum Altarmenischen in heutiger Sicht.—Münchener Studien zur Sprachwissenschaft, 1969, Heft 26, S. 5—17.

Հայոց լեզու: Դասագիրք 4-րդ դաս. համար.— Եր.: Լույս, 1970,
159 էջ: [Զ. Բարսեղյանի հետ համատեղ]:

Армянский язык: Учебник для 4-го класса.

Հայոց լեզու: Դասագիրք 5—7-րդ դաս. համար: —Տե՛ս 1965 թ.:
Армянский язык: Учебник для 5—7 классов.—См. 1965 г.

Մկրտիչ Ներսիսյան: [Պատմաբանի ծննդյան 60-ամյակի առթիվ].—
Հայրենիքի ձայն, 1970, 16 դեկտ.:

Мкртич Нерсисян: [К 60-летию со дня рождения историка].

Խմբ. Ջահուկյան Գ. Բ. Հայերենը և հնդեվրոպական հին լեզուները.— Եր.: ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1970.— 216 էջ:

Ред. Джаукян Г. Б. Армянский и древние индоевропейские языки.

Գրախոս. Ճեպեճյան Ռ. Մտերիմ զրույց՝ ուղղագրության հարցի շուրջը: Բեյրութ, 1970: —Բանբեր Երևանի համալս., 1970, № 3, էջ 226—229:

Рец. Чепечян Р. Беседа вокруг вопроса о правописании.

Դրվագներ Արևելքի գրականության պատմության: (Օժանդակ ձեռնարկ արևելագետ. ֆակ. համար). —Եր., 1971. —243 էջ. —(Երևանի պետ. համալս.):

Очерки истории литературы Востока.

Հայոց լեզու: Դասագիրք 4-րդ դաս. համար: —Տե՛ս 1970 թ.:
Армянский язык: Учебник для 4-го класса.—См. 1970 г.

Հայոց լեզու: Դասագիրք 5—7-րդ դաս. համար.— Եր.: Լույս, 1971,
271 էջ: [Զ. Բարսեղյանի հետ համատեղ]:

Армянский язык: Учебник для 5—7 классов. [Совместно с О. Барсегяном].

Հայկական ստուգաբանություն: — Լրաբեր հաս. գիտ. /2002 թվ., 1971, № 7, էջ 17—27:

Этимологии некоторых армянских слов.

Հր. Աճառյանի «Հայերեն արմատական բառարանը»: — Աճառյան Հ. «Հայերեն արմատական բառարան» գրքում: Եր., 1971, հ. 1, էջ 9—2:

«Этимологический коренной словарь армянского языка Р. Ачаряна».

Ստուգաբանական հետազոտություններ: — Պատմա-բանասիր. հանգես /2002 թվ., 1971, № 2, էջ 81—93:

Этимологические исследования.

Տերմինաբանության մի բանի խնդիրների մասին: (Հայերենի տերմինաբանության հարցեր): — Լրաբեր հաս. գիտ. /2002 թվ., 1971, № 1, էջ 35—96:

О некоторых задачах терминологии: (Вопросы терминологии армянского языка).

Դրախոս. Ժամանակակից հայոց լեզվի բացատրական բառարան: 4 հատորով: Հ. 1: — Եր.: 2002 թվ. հրատ., 1969: — Բանբեր Երևանի համալս., 1971, № 1, էջ 238—248:

Рец. Толковый словарь современного армянского языка. В 4-х т. Т. I.

Խմբ. Աճառյան Հ. Հայերեն արմատական բառարան: 4 հատորով: — Եր., Երևանի համալս. հրատ.:

Հ. 1. 1971. 698 էջ:

Հ. 2. 1973. 687 էջ:

Հ. 3. 1977. 635 էջ:

Հ. 4. 1979. 674 էջ:

Рец. Ачарян Р. Этимологический коренной словарь армянского языка. В 4-х т.

Խմբ. Աճառյան Հ. Հիսկատար քերականություն հայոց լեզվի: Համեմատություն 562 լեզուների: Հ. 6: —ՏԵՄ 1952 թ.:

Րեժ. Ачарян Р. Полная грамматика армянского языка в сравнении с 562 языками. Т. 6.—См. 1952 г.

1972

Հայոց լեզու: Դասագիրք 4-րդ դաս. համար: —ՏԵՄ 1970 թ.:

Армянский язык: Учебник для 4-го класса.—См. 1970 г.

Հայոց լեզու: Դասագիրք 5—7-րդ դաս. համար: —ՏԵՄ 1971 թ.:

Армянский язык: Учебник для 5—7 классов.—См. 1971 г.

Լեզուն իրրև համակարգ և իրրև կառուցվածք: —Բանբեր Երևանի համալս. Հաս. գիտ., 1972, № 2, էջ 101—113:

Язык как система и как структура.

Հայ լեզվաբանության գլուխգործոցը: [Հ. Աճառյանի «Հայերեն արմատական բառարանի» մասին]: —Հայրենիքի ձայն, 1972, 16 փետր.: Զարթոնք (Բելյուսի), 1972, 30, 31 մարտի:

Шедевр армянского языкознания: [«Этимологический коренной словарь» Р. Ачаряна].

Խմբ. Ակնարկներ միջին գրական հայերենի պատմության: [Հ.] 1. —Եր.: ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1972, —496 էջ:

Րեժ. Очерки истории среднеармянского литературного языка. Т. I.

Խմբ. Ժամանակակից հայոց լեզվի բացատրական բառարան: Հ. 2. —Եր.: ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1972. —718 էջ:

Րեժ. Толковый словарь современного армянского языка. Т. 2.

Խմբ. Պետրոսյան Հ. Զ. Գոյականի թվի կարգը հայերենում. —Եր., Երևանի համալս. հրատ., 1972. —453 էջ:

Րեժ. Петросян Г. З. Категория числа существительного в армянском языке.

Խմբ. Ջահուկյան Դ. Բ. Հայ բարբառագիտության ներածություն: (Վիճակագրական բարբառագիտություն). — Եր.: ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1972. — 347 էջ:

Ред. Джаукян Г. Б. Введение в армянскую диалектологию: (Статистическая диалектология).

1973

Հայոց լեզու: Դասագիրք 4-րդ դաս. համար: — ՏԽՄ 1970 թ.
Армянский язык: Учебник для 4-го класса.—См. 1970 г.

Հայոց լեզու: Դասագիրք 5—7-րդ դաս. համար: — ՏԽՄ 1971 թ.:
Армянский язык: Учебник для 5—7 классов.—См. 1971 г.

Բառարանություն և ստուգարանություն: — Պատմա-բանասիր. հանդես
/ՀՍՍՀ ԳԱ, 1973, № 2, էջ 16—26:

Лексикологические и этимологические исследования.

Լեզվի գոյության տարբերակային ձևերը: — Բանբեր Երևանի համալս.
Համ. գիտ., 1973, № 2, էջ 59—77:

Вариантные формы существования языка.

Հոդակազմական մի փորձի արդյունքները: — Լրաբեր համ. գիտ.
/ՀՍՍՀ ԳԱ, 1973, № 8, էջ 75—86:

Результаты одного психолингвистического опыта.

Արդի լեզվաբանությունը և հայերենագիտության խնդիրները: — Հայ-
րենիքի ձայն, 1973, 12 սեպտ.:

Современное языкознание и вопросы изучения армянского языка.

Խմբ. Աճառյան Հ. Հայերեն արմատական բառարան: Հ. 2: — ՏԽՄ
1971 թ.:

Ред. Ачарян Р. Этимологический коренной словарь армянского
языка. Т. 2.—См. 1971 г.

Բառաքնական և ստուգարանական հետազոտություններ. —Եր., ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1974. —168 էջ. —(ՀՍՍՀ ԳԱ Հր. Աճառյանի անվ. լեզվի ին-տ):

Лексикологические и этимологические исследования.

Հայոց լեզու: Դասագիրք 4-րդ դաս. համար: —Տե՛ս 1970 թ.:
Армянский язык: Учебник для 4-го класса.—См. 1970 г.

Հայոց լեզու: Դասագիրք 5—7-րդ դաս. համար: —Տե՛ս 1971 թ.:
Армянский язык: Учебник для 5—7 классов.—См. 1971 г.

Գրաբարի պատմության շրջանաբաժանումը: —Բանբեր ծրանի հա-
մալս. Հաս. գիտ., 1974, № 2, էջ 58—81:

Периодизация истории грабара.

Խմբ. Աբեղյան Մ. Երկեր: Հ. 6. —Եր.: ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1974. —
348 էջ:

Ред. Абебян М. Труды. Т. 6.

1975

Հայոց լեզու: Դասագիրք 4-րդ դաս. համար: —Տե՛ս 1970 թ.:
Армянский язык: Учебник для 4-го класса.—См. 1970 г.

Հայոց լեզու: Դասագիրք 5—7-րդ դաս. համար: —Տե՛ս 1971 թ.:
Армянский язык: Учебник для 5—7 классов.—См. 1971 г.

Խմբ. Պետրոսյան Հ. Զ., Գալստյան Ս. Ա., Ղարազյուզյան Բ. Ա.
Լեզվաբանական բառարան. —Եր.: ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1975. —316 էջ:

Ред. Петросян Г. З., Галстян С. А., Карагулян Т. А. Лингви-
стический словарь.

Armenische Etimologien.—Zeitschrift für Vergleichende Sprach-
forschung, Bd. 89, H. 1, 1975, S. 80—89.

Արդի հայերենի բացատրական բառարան: 2 հատորով. —Եր.: Հայաստան, 1976:

2. 1. Ա—Զ. XVI, 929 էջ:

2. 2. Դ—Յ. 930—1615 էջ:

Толковый словарь современного языка. В 2-х т.

Հայոց լեզու: Դասագիրք 4-րդ դաս. համար: —ՏԵՄ 1970 թ.:

Армянский язык: Учебник для 4-го класса.—См. 1970 г.

Հայոց լեզու: Դասագիրք 5—7-րդ դաս. համար: —ՏԵՄ 1971 թ.:

Армянский язык: Учебник для 5—7 классов.—См. 1971 г.

Բազմերախտ հայագետ: [Հր. Աճառյանի ծննդյան 100-ամյակի առթիվ]: —Սովետ. գրակ., 1976, № 6, էջ 137—148:

Заслуженный арменист: [К 100-летию со дня рождения Р. Ачаряна].

Հրաչյա Աճառյան: (Ծննդյան 100-ամյակի առթիվ): —Պատմա-բանասիր. հանդես /ՀՍՍՀ ԳԱ, 1976, № 1, էջ 43—60:

Рачья Ачарян: (К 100-летию со дня рождения).

Հին հայերենի եւ>իւ, եւ<եաւ (եօ) հնչյունափոխությունները: —Բանբեր Երևանի համալս. Հաս. գիտ., 1976, № 2, էջ 23—31:

Чередование ew>iw, ew>eaw в древнеармянском языке.

Մեսրոպ Մաշտոց: —«Հայ մշակույթի նշանավոր գործիչները 5—18-րդ դդ.» գրքում: Եր., 1976, էջ 7—19:

Месроп Маштоц.

Հրաչյա Աճառյան: —Հայրենիքի ձայն, 1976, 31 մարտի:

Рачья Ачарян.

Մեր բոլորի ուսուցիչը: [Հ. Աճառյան]: —Երևանի համալս., 1976, 22 մայիսի:

Наш учитель: [Р. Ачарян].

Բաղադրյալ բառեր: —Հայկ. սովետ. հանրագիտ., 1976, հ. 2, էջ 249: [Անստորագիր]:
Составные слова.

Խմբ. Հայ մշակույթի նշանավոր գործիչները: 5—18-րդ դդ. —Երևանի համալս. հրատ., 1976. —590 էջ: [Էմ. Պիվազյանի և Հ. Ժաֆ-կոյանի հետ համատեղ]:

Ред. Видные деятели армянской культуры. V—XVIII века. [Совместно с Эм. Пивазяном, А. Жамкочяном].

1977

Հայոց լեզու: Դասագիրք 4-րդ դաս. համար: —ՏԵՍ 1970 թ.:
Армянский язык: Учебник для 4-го класса.—См. 1970 г.

Խմբ. Աճառյան Հ. Հայերեն արմատական բառարան: Հ. 3: —ՏԵՍ 1971 թ.:

Ред. Ачарян Р. Этимологический коренной словарь армянского языка. Т. 3.—См. 1971 г.

Հայոց լեզու: Դասագիրք 5—7-րդ դաս. համար: —ՏԵՍ 1971 թ.:
Армянский язык: Учебник для 5—7 классов.—См. 1971 г.

Նախամշտոցյան հայ գրի ու գրականության, մանրագյան այբուբենի և հարակից հարցերի մասին. —Եր., 1977. —226 էջ. —(Երևանի պետ. համալս.):

К проблеме домесроповской письменности, месроповского алфавита и о смежных вопросах.

Գոյական: —Հայկ. սովետ. հանրագիտ., 1977, հ. էջ 155—156:
Существительное.

Գրաբար: —Նույն տեղում, էջ 190—191:
Грабар.

Գրական լեզու — նույն տեղում, էջ 166:

Литературный язык.

1978

Հայոց լեզու Դասագիրք 5—7-րդ դաս. համար: — ՏԵՄ 1971 թ.:

Армянский язык: Учебник для 5—7 классов.—См. 1971 г.

Տերմինադիտություն: [Դասախոսություն]. — Եր., 1978. — 52 էջ.—
(Երևանի պետ. համալս. Ընդհանուր և համեմատ. լեզվաբ. ամբիոն):
Терминоведение: [Лекция].

Ժամանակակից հայերենի բառապաշարի կատարելագործումը: — Բան-
բեր Երևանի համալս. Հաս. գիտ., 1978, № 2, էջ 155—170:

Совершенствование лексики современного армянского языка.

Լեզվաբանական հնչարանություն: — Հայկ. սովետ. հանրագիտ., 1978,
հ. 4, էջ 513:

Палеолингвистика.

Լեզվաբանություն: — նույն տեղում, էջ 514—516:

Языкознание.

Լեզվաբնական, Լեզվախումբ: Լեզվաճյուղ: — նույն տեղում, էջ 516:
[Անտորագիր]:

Языковая семья; Языковая группа; Языковая ветвь.

Լեզու — նույն տեղում, էջ 516—517:

Язык.

1979

Հայոց լեզու Դասագիրք 4-րդ դաս. համար: — ՏԵՄ 1970 թ.:

Армянский язык: Учебник для 4-го класса.—См. 1970 г.

Հայոց լեզու Դասագիրք 5—7-րդ դաս. համար: — ՏԵՄ 1971 թ.:

Армянский язык: Учебник для 5—7 классов.—См. 1971 г.

Անդրեաս Բյուզանդացու երկհարյուրամյա տոնացույցը և նրա հա-
յերեն թարգմանությունը: — Բանբեր Երևանի համալս. Հաս. գիտ., 1979,
№ 2, էջ 122—139:

Двухсотлетняя пасхалия Андреаса Византийского и ее армян-
ский перевод.

Ժամանակակից հայերենի հապավական բաղադրությունները: — Լրա-
բեր հաս. գիտ. /ՀՍՍՀ ԳԱ, 1979, № 6, էջ 13—28:

Аббревиатуры в современном армянском языке.

Խմբ. Հանրալեզվաբանական, հոգելեզվաբանական և համեմատա-
լեզվաբանական հետազոտություններ: (Հոկտ. մեծ հեղափոխության 50-
ամյակին նվիրված՝ ՀՍՍՀ ԳԱ լեզվի ին-տի ընդհ. և համեմատ. լեզվաբ.
բաժնի և ԵրՊՀ ընդհ. և համեմատ. լեզվաբ. ամբիոնի երիտ. գիտնական-
ների գիտ. կոնֆերանսի նյութեր). — Եր., 1979. — 109 էջ:

Ред. Социолнгвистические, психолнгвистические и сравни-
тельноисторические исследования.

Խմբ. Աճառյան Հ. Հայերեն արմատական բառարան: Հ. 4. — Տե՛ս
1971 թ.:

Ред. Ачарян Р. Этимологический коренной словарь армянского
языка. Т. 4.—См. 1971 г.

Խմբ. Հայոց լեզվի համեմատական քերականության հարցեր. — Եր.,
1979. — 381 էջ:

Ред. Вопросы сравнительной грамматики армянского языка.

1980

Հայոց լեզու: Դասագիրք 5—7-րդ դաս. համար: — Տե՛ս 1971 թ.:

Армянский язык: Учебник для 5—7 классов.—См. 1971 г.

Հայոց լեզու: Դասագիրք բուհերի ուսանողների համար. — Եր.: Լույս,
1980. — 528 էջ: [Գ. Բ. Զահուկյանի, Վ. Դ. Առաքելյանի, Վ. Ա. Քոսյանի
հետ համատեղ],

Армянский язык: Учебник для вузов.

Անդրեասի երկհարյուրամյա զատկացույցի թարգմանության ժամանակի մասին: —Պատմա-բանասիր. հանդես /ՀՍՍՀ ԳԱ, 1980, № 2, էջ 190—198:

О времени перевода двухсотлетней пасхалии Андреаса.

Մեծազատական գիտնականը [Գ. Զահուկյանի ծննդյան 60-ամյակի առթիվ]: —Բանբեր Երևանի համալս. Հաս. գիտ., 1980, № 1, էջ 215—218:

Заслуженный языковед: [К 60-летию со дня рождения Г. Джаукяна].

Հայերենագիտություն: —Հայկ. սովետ. հանրագիտ., 1980, հ. 6, էջ 160—161:

Армянское языкознание.

Déclinaison-In-iwn /-ean, -un/ —uan de l'arménien classique.
-In: First international conference on armenian linguistics; Proceedings. New-York, 1980, p. 139—146.

1981

Հայոց լեզու Դասագիրք 4-րդ դաս. համար: —ՏԵՍ 1970 թ.:
Армянский язык: Учебник для 4-го класса.—См. 1970 г.

Հայոց լեզու Դասագիրք 5—7-րդ դաս. համար: —ՏԵՍ 1971 թ.:
Армянский язык: Учебник для 5—7 классов.—См. 1971 г.

Ներածություն: —«Հայերենագիտությունը 60 տարում» գրքում: Եր., 1981, էջ 3—10:

Вступительная статья.—В кн.: Армения за 60 лет.

Խմբ. ժամանակակից հայերեն խոսակցական լեզուն. —Եր.: ՀՍՍՀ ԳԱ հրատ., 1981. —279 էջ:

Ред. Современная армянская разговорная речь.

1982

Հայոց լեզու Դասագիրք 5—7-րդ դաս. համար: —ՏԵՄ 1971 թ.:
Армянский язык: Учебник для 5—7 классов.—См. 1971 г.

Մերոպ Մաշտոցի գործը Սամուշտում: —Բանբեր Երևանի համալս.,
1982, № 3, էջ 40—61:

Деятельность Месропа Маштоца в Самосате.

Հայերենի հասարակական դիրքը և հեռանկարները: —Սովետ. Հա-
յաստան, 1982, 19 հոկտ.:

Общественная роль армянского языка и перспективы его раз-
вития.

Մշտական փարոս: [ՍՍՄՀ կազմավորման 60-ամյակի առթիվ]:—
Երեկոյան Երևան, 1982, 17 դեկտ.:

Вечный маяк: [К 60-летию образования СССР].

Месроп Маштоц.—В кн.: Видные деятели армянской культуры
[V—XVIII вв.]. Ер., 1982. с. 9—47.

Ред. Джаукян Г. Б. Сравнительная грамматика армянского
языка.—Ер., 1982.—272 с.

1983

Ժամանակակից Հայերենի հասարակական դիրքը և հեռանկարները:
—Սովետ. Հայաստան, 1983, № 2, էջ 16, 20—21:

Общественная роль и перспективы современного армянского
языка.

Հայոց բուն Բվականի սկիզբը և Հայկական շրջանները: —Կարբեր
համ. գրտ. /ՀՍՍՀ ԳԱ, 1983, № 11, էջ 21:

Начало «Исконного армянского календаря» и Гайканские пе-
риоды.

ՀԵՂԻՆԱԿԱԿԻՑՆԵՐԻ ԱՅՐՐԵՆԱԿԱՆ ՑԱՆԿ

АЛФАВИТНЫЙ УКАЗАТЕЛЬ СОАВТОРОВ

- Առաքելյան Վ. Գ. 1980
Բարսեղյան Հ. Խ. 1965, 1970, 1971
Գարեգինյան Գ. Լ. 1962
Ժամկոչյան Հ. 1976
Ղազարյան Ս. Ղ. 1956
Ղափանցյան Գ. Ա. 1954
Ղաֆաղարյան Կ. Գ. 1962
Մելիքյան Վ. 1957
Մելքոնյան Ռ. Լ. 1954
Պիվադյան Է. 1976
Ջաշուկյան Գ. Բ. 1980
Սեանկ Գ. Գ. 1967
Ստեփանյան Գ. 1940
Տալլան Վ. 1959
Զոսյան Վ. Ա. 1980

ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱՅԲԲԵՆԱԿԱՆ ՑԱՆԿ

АЛФАВИТНЫЙ УКАЗАТЕЛЬ ТРУДОВ

	Հրատ. թվ.
	Год изд.
Ալիշեր Նավոյի	1948
Ականավոր լեզվաբանը [Հր. Աճառյան]	1956
Աղվանից ամսանունները	1946
Անդրեաս Բյուզանդացու երկուհարյուրամյա տոնացույցը և նրա հայերեն թարգմանությունը	1979
Անդրեասի երկուհարյուրամյա ղատկացույցի թարգմանության ժամանակի մասին	1980
Անմար է նրա վառած ջահը: [Մաշտոցի մասին]	1962
Աշխատենք ավելի լարված: [Ի. Ստալինի «Մարքսիզմը և լեզվաբանության հարցերը» աշխատ. լույս ընծայման տարեկիցի առթիվ]	1951
Առաջարան: Աճառյան Հ. Հայոց լեզվի պատմություն: Մաս 2-ում.	1951
Առաջարան: Օմար Խայամ. «Քառյակներ»-ում	1959
Արդի լեզվաբանությունը և հայերենագիտության խնդիրները	1973
Արդի հայերենի բացատրական բառարան: 2 հատորով	1976
Արևելքի մեծ երգիչը: [Նիզամի]	1947
Արևմտահայերենի դիրքի և այսուհետև նրա ունենալիք դերի մասին	1955
Բազմամաստակ մեծ գիտնականը: [Ն. Յա. Մառ]	1965
Բազմերախտ հայագետը: [Հր. Աճառյան]	1976
Բազադրյալ բառեր	1976
Բայակազմությունը ժամանակակից հայերենում: (Կառուցվածքային վերլուծություն)	1963
Բայի ձևաբանական կառուցվածքը ժամանակակից հայերենում: (Կառուցվածքային վերլուծություն)	1963
Բառաբանական և ստուգաբանական հետազոտություններ	1974

Բառաքնություն	1956
Բառաքնություն և ստուգաբանություն	1973
Բարբառային հնագույն տարբերությունները հայերենում	1958
Բաց նամակ Նաիրի Զարյանին	1958
Գեղարվեստական խոսքի հանճարեղ վարպետը: [Ալիշեր Նավոյի]	1948
Գիտական գործունեության համառոտ ակնարկ: [Հրաչյա Աճառյան]	1956
Գողթնանք Գողթն տեղանունը	1957
Գոյական	1977
Գոյություն ունեցե՞լ է արդյոք նախամեսոքալյան հայկական գիր ու գրականություն	1969
Գրաբար	1947
Գրաբարի պատմության շրջանաբաժանումը	1974
Գրաբարի քերականություն: Հ. 1. Գ. 1.	1974
Գրախոսականներ	
Աբրահամյան Ա. Բայը ժամանակակից հայերենում. Գ. 1.	1952
Ժամանակակից հայոց լեզվի բացատրական բառարան: 4 հատորով: Հ. 1.	1971
Կորյուն Մ. Առականեր, հեքիաթներ, պատմվածքներ	1946
Կուսիկյան Հ. Կ. Ակնարկներ արդի հայերենի պատմական շարահյուսության [Ռուս. լեզվ.]	1960
Ղազարյան Ս. Ժամանակակից հայոց լեզուն և ուսերենի դերը նրա զարգացման մեջ	1956
Ղազարյան Ս. Միջին հայերեն: Գ. 1.	1962
Ղարազյուլյան Թ. Հին հայերենի խոնարհման համակարգը	1962
Ղափանցյան Գ. Հայոց լեզվի պատմություն. հին շրջան	1962
Ճեպեճյան Ռ. Մտերիմ զրույց՝ ուղղագրության հարցի շուրջը	1970
Ջահուկյան Գ. Հին հայերենի հոլովման սիստեմը և նրա ծագումը	1962
Տեր-Խաչատուրյան Ա., Գանգրոմի Հ. Տոնիկյան Կ. Փ. Հայոց լեզվի նոր բառարան	1969
Գրական լեզու	1977
Դրվագներ Արևելքի գրականության պատմության	1971
Ընդգեմ բուրժուական լեզվաբանության ռեցիդիվների	1949
Ընդհանուր լեզվաբանության դասընթաց	1947

Քարգմանություններ

Այնի Սարգսիդզյան. Բուխարա	1957
Հազար ու մեկ գիշեր: Ընտիր հեքիաթներ	1959
Ժամանակակից հայերենի բառապաշարի կատարելագործումը	1978
Ժամանակակից հայերենի հասարակական բաղադրությունները	1979
Ժամանակակից հայերենի հասարակական դերը և հեռանկարները	1983
Ժամանակակից հայերենի հոլովումները	1966
Ժամանակակից հայերենի հոլովումը և խոնարհումը: (Կառուցված- բային վերլուծություն)	1967
Հատիներեն լեզվի քերականություն: Գ. 1.	1950
Լեզվաբան Պողոս Հովնանյան	1945
Լեզվաբանական դիտողություններ	1947, 1949
Լեզվաբանական հնչարանություն	1978
Լեզվաբանության ներածություն	1952, 1963, 1967
Լեզվաբանության ներածությունը ստ լեզվի նոր ուսմունքի	1949
Լեզվաբանություն	1978
Լեզվաբանության	1978
Լեզվական կառուցվածքի մակարդակները	1967
Լեզվի գոյության տարբերակային ձևերը	1973
Լեզվի ծագման հարցը ստալինյան լեզվաբանական ուսմունքի լույ- սի տակ	1951
Լեզվի ծագումը և զարգացումը	1948
Լեզու	1978
Լեզուն իբրև համակարգ և իբրև կառուցվածք	1972
Խմբագրած աշխատություններ	
Աբեղյան Մ. Երկեր: 2. 1.	1966
Ակնարկներ միջին դարական հայերենի պատմության: 2. 1.	1972
Աճառյան Հր. Գրաբարի ուսուցիչ	1954
Աճառյան Հր. Լիակատար քերականություն հայոց լեզվի՝ համեմատությամբ 562 լեզուների:	1955
Ներածություն	1955
2. 1—6	1952, 1954, 1957, 1959, 1961, 1965, 1971
Աճառյան Հր. Կյանքիս հուշերից	1957
Աճառյան Հր. Հայերեն արմատական բառարան: 4 հատորով	1971, 1973, 1977, 1979

Աճառյան Հ. Հայոց գրերը	1966
Աճառյան Հր. Հայոց լեզվի պատմություն: Հ. 2	1951
Երկրաչափություն Եղվիտին	1962
Ժամանակակից հայերեն խոսակցական լեզուն	1981
Ժամանակակից հայոց լեզվի բացատրական բառարան: Հ. 2.	1972
Հայ մշակույթի նշանավոր գործիչները: 5—18-րդ դդ.	1976
Հայոց լեզվի համեմատական քերականության հարցեր	1979
Հանրալեզվարանական, հոգելեզվաբանական և համեմատա- լեզվաբանական հետազոտություններ	1979
Հրաչյա Հակոբի Աճառյան	1956
Մուրադյան Հ. Դ. Կաթավաքերդի բարբառը	1967
Պետրոսյան Հ. Զ. Գոյականի թվի կարգը հայերենում	1972
Պետրոսյան Հ. Զ., Գալստյան Ս. Ա., Ղարազուլյան Թ. Ա. լեզվաբանական բառարան	1975
Ջահուկյան Գ. Բ. Հայ բարբառագիտության ներածություն: Վիճակագրական բարբառագիտություն	1972
Ջահուկյան Գ. Բ. Հայերենը և հնդեվրոպական հին լեզուները	1970
Ռուս-հայերեն բառարան: Հ. 1, 2	1954, 1956
Սևակ Գ. Ժամանակակից հայոց լեզվի դասընթաց	1955
Ստեփան Սարգսի Մալխասյանց	1952
Սուբխասյան Ա. Հայոց լեզվի հոմանիշների բառարան	1967
Մրադիր պարսկական գրականության	1949
Կյանքի և գիտական գործունեության համառոտ ակնարկ: [Ստե- փան Սարգսի Մալխասյանց]	1962
Հայ լեզվաբանության գլուխգործոցը [Հ. Աճառյանի. «Արմատա- կան բառարանի» մասին]	1972
Հայ լեզվաբանության պատմություն: (Սկզբից մինչև մեր օրերը) 2 հատորով	1958, 1962
Հայ լեզվաբանությունը 25 տարում	1946
Հայագիտական կենտրոնը համալսարանում	1969
Հայագիտության բազմաբեղուն մշակը [Հ. Աճառյան]	1968
Հայերենագիտություն	1980
Հայերենի հասարակական դիրքը և հեռանկարները	1982
Հայերենի հնչույթային համակարգի պատմությունից	1961
Հայերենի մշակումն ու զարգացումը բոլորիս գործն է	1962

Հայկական ստուգարանություն	1971
Հայոց բուն թվականի սկիզբը և Հայկական շրջանները	1983
Հայոց լեզվի մշակման ու հարստացման և բարրառների գերի մասին	1963
Հայոց լեզու: Դաս. բուհերի ուսանող. համար	1980
Հայոց լեզու: Դաս. 5—7-րդ դաս. համար	1965—1970
Հայոց լեզու: Դաս. 5—7-րդ դաս. համար	1971—1981
Հայոց լեզու: Դաս. 4-րդ դաս. համար	1970—1977, 1979, 1981
Հայոց լեզու: Օժանդակ ձեռնարկ հայոց լեզվի կոնսուլտանտի և հեռակայողների համար	1940
Հին հայերենի եւ>իւ, եււ>(եօ) հնչյունափոխությունները	1976
Հին շփոթի բավիղներում	1969
Հնդեվրոպական ցեղ արմատը հայերենում	1967
Հոգնլեզվաբանական մի փորձի արդյունքները	1973
Հրաշյա Աճառյան	1952, 1961, 1963, 1968, 1976
Հ. Աճառյանի «Հայերեն արմատական բառարանը»	1971
Հրաշյա Աճառյանը և իր «Լիակատար քերականության ներածությունը»	1955
Հրատ. պատրաստում. Աճառյան Հ. Հայոց անձնանունների բառարան: Հ. 5.	1982
Հուզող հարցեր	1954
Մանուկ Աբեղյանի լեզվաբանական ժառանգությունը	1965
Մաշտոցից մինչև միջին հայերեն	1962
Մեծ հայագետը: [Հր. Աճառյան]	1966
Մեծավաստակ գիտնականը: [Գ. Զահուկյան]	1980
Մեղրու բարբառը	1954
Մեսրոպ Մաշտոց	1976
Մեսրոպ Մաշտոցը գիտնական	1962
Մեսրոպ Մաշտոցը և հայ գրերի ստեղծումը	1962
Մեսրոպ Մաշտոցի գործը Սամոսատում	1982
Մեսրոպյան այբուբենը և ուղղագրությունը	1962, 1963
Մեսրոպյան հայերենը	1962
Մեր բոլորի ուսուցիչը: [Հ. Աճառյան]	1976
Մկրտիչ Ներսիսյան	1970
Մշտական փարոս: [ՍՍՀՄ կազմավորման 60-ամյակի առթիվ]	1982

Նախամաշտոցյան հայ գրի ու գրականության, մենագրական ալբոմ- բնի և հարակից հարցերի մասին	1977
Ներածություն: [«Հայերենագիտությունը 60 տարում» գրքում]	1981
Նիզամի Գյանջևի	1947, 1948
Նիզամիի կյանքն ու ստեղծագործությունը	1947
Նիկոլայ Յակովլևիչ Մառ	1950
Նոր հայերեն բարբառների առաջացման հարցի մասին	1958
Նոր ստուգարանություններ	1967
Որակական անցումները լեզվի մեջ	1952
«Պատմա-բանասիրական հանդես»	1962
Պատմական տարեդարձ: [Ի. Վ. Ստալինի «Մարքսիզմը և լեզվա- բանության հարցերը» աշխատ. հրատարակման տարեդարձի առթիվ]	1951
Պատմահամեմատական մեթոդը: Գիտ. սեսիա	1957
Պատմահամեմատական մեթոդը և նրա դերը լեզվաբանության մեջ	1950
Պատմահամեմատական մեթոդը լեզվաբանության մեջ	1957
Պարսից գրականության սկիզբը	1946, 1952
Սիրենք մեր լեզուն	1958
Սովետահայ գրական լեզուն որպես հայ ժողովրդի համազգային լեզու	1948
Սովետահայ լեզվաբանության անցած ուղին	1967
Ստուգարանական հետազոտություններ	1971
Ստուգարանական նոթեր	1968
Ստուգարանական պրպտումներ	1955
Ստուգարանություններ 	1951
Վաստակաշատ բանասերը: [Գ. Ստեփանյանի ծննդ. 60-ամյակի առթիվ]	1969
Տերմինաբանության մի քանի խնդիրների մասին	1971
Տերմինագիտություն	1978
Ուղրեկական գրականության հիմնադիրը: [Ալիշեր Նավոյի ծննդ. 500-ամյակի առթիվ]	1948
Ուղղագրական բարեփոխությունը	1940
Փոխադրություն. Դյումա-որդի Ա. «Կամեխազարդ տիկինը»	1962
Քննություն Մեղրու բարբառի	1941

Введение в языкознание: Учебник для вузов СССР	1959
Величие поэта: (К 800-летию со дня рождения Низами Гянджеви)	1947
Грация Ачарян	1966
Дистрибутивный метод и определение лингвистических единиц разных уравнений	1968
За идейную чистоту советского языкознания	1949
Лингвистика Армении за 25 лет	1946
Месроп Маштоц	1982
О генезисе армянского консонантизма	1960
Об одном фонетическом законе древнеармянских диалектов.	1965
Основоположник советского языкознания. [Н. Я. Марр]	1950
Рачья Ачарян	1966
Ред.: Джаукян Г. Б. Сравнительная грамматика армянского языка	1982
Ред.: Кусикян И. К. Очерки исторического синтаксиса литературного армянского языка	1962
Языкознание в Армении	1952
Armenische Etimologien	1975
Declinaison -in -iwn /-ean,- un/-uan de l'arménien classique	1980
Zum Altarmenischen in heutiger sicht	1969

Ք Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ւ Ք Ց Ո Ւ Ն

Հայկական ՍՍՀ ԳԱ ակադեմիկոս է. Բ. Աղայանի կյանքի և գործունեության հիմնական տարեթվերը	5
Կյանքի, գիտական, հասարակական և մանկավարժական գործունեության համառոտ ակնարկ	9
Գրականություն է. Բ. Աղայանի կյանքի և աշխատությունների մասին	33
Աշխատությունների ժամանակադրական ցանկ	44
Հեղինակակիցների ալբրենական ցանկ	73
Աշխատությունների ալբրենական ցանկ	74

СОДЕРЖАНИЕ

Основные даты жизни и деятельности академика АН Армянской ССР Э. Б. Агаяна	7
Краткий очерк жизни, научной, общественной и педагогической деятельности	22
Литература о жизни и трудах Э. Б. Агаяна	33
Хронологический указатель трудов	44
Алфавитный указатель соавторов	73
Алфавитный указатель трудов	74

ԷԴՈՒԱՐԴ ԲԱԳՐԱՑԻ ԱՂԱՅԱՆ

(Կենսամառենագիտություն)

Հրատ. խմբագիր Ս. Ե. Գուլաստրյան

Գեղ. խմբագիր Հ. Ն. Գործակալյան

Տեխ. խմբագիր Հ. Մ. Մանուշարյան

Սրբագրիչներ՝ Է. Ա. Սոխիկյան, Ա. Ա. Մովսիսյան

Հանձնված է շարվածքի 10.10.1984 թ.: Ստորագրված է տպագրության
18.02.1985 թ.: ՎՖ 05142: Չափը $70 \times 108^{1/32}$, թուղթ N 1: Տառատեսակ
«Գրքի սովորական, литературная», բարձր տպագրություն: Պայմ. 3,67
մամ., տպագր. 5,25 մամուլ: Ներկ. մամուլ 3,67: Հրատ.-հաշվարկ. 4,8
մամուլ: Տպաքանակ 850: Հրատ. N 6250: Պատվեր 792, գինը 75 կ.

ՀՍՍՀ ԳԱ հրատարակչություն, 375019, Երևան, Մարշալ Բաղրամյան պող.

24 գ.:

Издательство АН Арм. ССР, 375019, Ереван,

пр. Маршала Баграмяна, 24 г.

ՀՍՍՀ ԳԱ հրատարակչության տպարան, 378310, ք. Էջմիածին:

Типография Издательства АН Арм. ССР, 378310, г. Эчмиадзин.

